University of Sistan and Baluchestan

Geography and Territorial Spatial Arrangement

Print ISSN: 2345 - 2277 Online ISSN: 2783 - 5278

Association of Geography and Planning of Border Areas of Iran

Assessing and Analyzing the Access Status to Livelihood Assets Among Rural Areas of Marivan County in Order to Provide Sustainable Livelihood for Villagers

Farzad Weisi [1]✉, Sadi Mohammadi [2], Kave Ebrahimian [3]

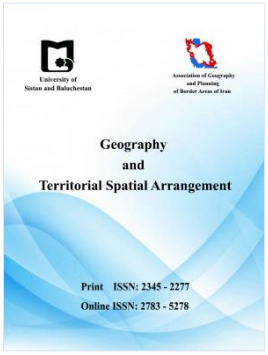
1. Associate Professor of Geomorphology, Natural Resources faculty uok, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.
   ✉ E-mail: farzad.veisi@uok.ac.ir
2. Assistant Professor of Department of Geography and Rural Planning, Payame Noor University, Tehran, Iran.
   E-mail: saadi@pnu.ac.ir
3. Master of Geography and Rural Planning, Payame Noor University, Tehran, Iran.
   E-mail: Kave1234@gmail.com

How to Cite: Weisi, F; Mohammadi, S & Ebrahimian, K. (2024). Assessing and Analyzing the Access Status to Livelihood Assets Among Rural Areas of Marivan County in Order to Provide Sustainable Livelihood for Villagers. *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 14 (51), 1-6.

DOI: http://dx.doi.org/ 10.22111/GAIJ.2023.42418.3033

Article type:
Research Article

Received:
23/05/2023
Received in revised form:
03/09/2023
Accepted:
18/10/2023
Publisher online:
06/01/2024

Keywords:
sustainable livelihood; Livelihood assets; rural household livelihood, Marivan County.

ABSTRACT

In the present study, the status of access to livelihood assets among rural villagers in Marivan County, were measured and analyzed. The nature of this descriptive-analytical research is quantitative-qualitative and data gathering is based on survey method. In the quantity part, how to access livelihood assets and in the qualitative part, the existing strategies of the villagers in relation to access to assets, the results obtained from it and the causes and factors affecting this situation have been examined and identified. The statistical population in the quantitative part included the heads of rural households living in the county. Using Cochran's formula and stratified distribution method, 320 questionnaires were randomly distributed among the heads of households. These questionnaires included (human, financial, natural, physical and social) of living assets. In the qualitative part, there was a need for in-depth interviews with knowledgeable people who were purposefully identified by snowball method. Analysis of findings; in the quantitative part with one-sample t-test and in the qualitative part with the basic theory method, showed that the access level of villagers in Marivan county is not in a satisfactory state due to the inappropriately calculated average of 2.64 at a significant level of 0.05. This inadequacy of access status is measured among the four types of livelihood assets; based on financial, human, social and physical assets. There were only the natural assets, which were assessed as fragile and relatively accessible and to some extent satisfactory.

© the Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

Extended Abstract

Introduction

The lack of proper infrastructure to create and develop employment in rural areas is one of the issues that has caused the indiscriminate migration of labor from rural areas to cities in recent decades.

Several decades of efforts and experience of researchers and development planners to eliminate poverty and reduce vulnerability and achieve development at the level of rural communities led to the introduction of sustainable livelihood approach.

Achieving sustainable rural livelihood, in addition to analyzing and estimating the amount of each capital, requires the appropriate combination of these capitals. In the studied area, that is, the rural areas of Marivan county, the existence of areas of vulnerability and limited livelihood capital, along with the border conditions and weak infrastructure, as well as the low skill of rural manpower and migration, have caused any type of planning and policy, firstly analysis of the existing conditions of rural livelihood capitals to be investigated.

In the current research, the availability of livelihood assets among the villages of Marivan County was evaluated and analyzed.

The livelihood perspective has become the focal point of development discourses since it was proposed by Chambers and Conway in the early nineties. Over the years; Livelihood, from a seemingly neutral and descriptive word about livelihood, has gradually been introduced and welcomed and planned by institutions, governments and policy makers as an interdisciplinary term. Livelihood is all the things people do to make ends meet, acquire assets, and manage them.

Meanwhile, the word capital refers to what is available to the villagers; What should be emphasized in the discussion of livelihood assets is that in order to move in the path of sustainable and integrated development, what assets exist and how these assets and capacities can be used in order to eliminate poverty. And deprivation was used as the most important obstacle to the realization of rural development. Sustainable livelihood emphasis on 5 capital that is core for this approach financial capital, social capital, physical capital, natural capital, human capital. In the framework of sustainable livelihood; access to assets; It determines the livelihood strategies used by households to provide livelihood.

Study Area

Marivan city, centered on Marivan city, is one of the 10 cities of this province in the west of the province and adjacent to Iraqi territory with the longitude of 45 degrees and 58 minutes to 46 degrees and 45 minutes of east longitude and 35 degrees and 2 minutes to 35 degrees and 48 minutes of north latitude. , Is located. This city with an area of 2326.4 square kilometers, centered in Marivan city, has 3 divisions, 6 villages and 149 inhabited villages. In November 2015, the population of the city was 195,263 people. Of these, 151,188 people lived in urban areas, and 44,074 people lived in rural areas. The rate of rural population in this city is 22.57% (Culture of settlements of 1395 in Marivan city). The employment of local people in rural areas is dependent on agricultural activities (livestock, horticulture, agriculture, beekeeping), border trade (in the form of smuggling and smuggling) and in a very limited way in the field of rural tourism.

Material and Methods

The nature of this descriptive-analytical research; Quantitative-qualitative and collection method is based on survey method. In the quantitative part, the method of access to livelihood assets and in the qualitative part, the existing strategies of the villagers in relation to access to assets and provision of livelihood were examined and identified. In the quantitative part, the statistical population consisted of heads of rural households in the city, using Cochran's formula and stratified distribution method, 320 simple random questionnaires among household heads, including 56 measurable variables, five main dimensions (human, financial, natural, physical and social) livelihood assets were distributed. In the qualitative part, in-depth interviews were conducted with various people who were identified purposefully and with the snowball method.

Result and Discussion

analysis of findings; In the quantitative part with a sample T-Tech test and in the qualitative part with the fundamental theory method, they showed that the access level of the villagers of Marivan county is not in a satisfactory state, considering the inappropriate average calculated equal to 2.64 at the significance level of 0.05. It was only in the aspect of natural resources that the status of access was evaluated in a fragile and relative manner, to a satisfactory extent. also; 63 weakness; in the form of weak components of development planning, policy making and management; inappropriateness of the business environment of the region; border

security management; weak laws and protections; Weakness in the physical infrastructure needed for economic development; Lack of local people's capital and socio-cultural weaknesses, the most important; There were causes and factors and deficiencies that have caused the poor access of the villagers of Marivan county to livelihood assets.

Conclusion

The study of access to livelihood assets among rural households showed that the overall average obtained for the livelihood assets of households is not in a satisfactory state, the problem is in the dimension of natural capital that the access status of households is in a fragile satisfactory state. The most important and main solution that should be; In order to improve the access of villagers to livelihood assets, it should be considered; According to the framework of sustainable livelihood approach; The main solution can diversify the economic environment of the villages in the region. Diversification that also; the agricultural sector and to occur in the non-agricultural sector. In this connection, it is necessary that at first; a suitable capacity measurement should be done on the level of capabilities and capacities of the villages in the region and its human resources, and according to these capacities, projects and economic plans should be defined in the form of activity chains. Projects and plans that can be implemented both on a small scale and at the level of villages and on a medium or large scale in a wider spatial scales.

Selling assets, increasing pressure on water and land resources, emigration, reducing consumption, increasing consumption of financial savings, borrowing, taking loans, turning to fake jobs and smuggling goods (coalbari and mediation), increasing working hours. And renting the lands; the most important are the strategies adopted by the villagers. Also, 63 weaknesses in various dimensions have been identified as the factors causing the current situation. In order to achieve a sustainable livelihood in the villages of the region, we need to strengthen these five sectors of sustainable livelihood capital.

Key words: sustainable livelihood; Livelihood assets; rural household livelihood, Marivan County.

References

Abdullahzadeh, Gholamhossein, Salehi, Khadijah, Sharifzadeh, Mohammad Sharif, Khajeh Shahkoui, Alireza 2014, The impact of tourism on sustainable rural livelihoods in Golestan province, Tourism Planning and Development Quarterly, Volume 4, Number 15, pp: 148-169 . *(In Persian)*

http://tourismpd.journals.umz.ac.ir/article_1191.html

Arion, Samiye and Sahneh, Bahman and Khajeh Shahkohi, Alireza (1401) The role of greenhouse agriculture development in the sustainable livelihood of rural households, a case study: Deland village, Ramian city, Human Geography Research, Volume 54, Number 1, Spring 1401, pp. 155-172. *(In Persian)*

https://jhgr.ut.ac.ir/article_78791.html

Ayuttacorn, Arratee,2019,Social Networks and the resilient livelihood strategies of Dara-ang women inChiang Mai, Thailand, Geoforum, 10(2),pp:28-37.

https://www.researchgate.net/publication/332788459_Social_networks_and_the_resilient_livelihood_strategies_of_Dara-ang_women_in_Chiang_Mai_Thailand

Azami, Musa and Shenazi, Karvan, 2017, analysis of the effects of the Zarivar Wetland of Marivan on the livelihood assets of rural households around, Geography and Development, Volume 16, Number 51, pp: 25-42. *(In Persian)*

https://www.iaeej.ir/article_59610.html

Badko, Behrouz, Ghasemi, Mohammad, Ranjbarki, Ali and Shakiba, Ahmed, 2019, measuring the livelihood capital of villages in mountainous areas with a sustainable livelihood approach (Case: Koh Shah Dehistan; Hormozgan), Geographical Studies of Mountainous Areas, Volume 1, Number 3. pp: 53-65. (In Persian)

https://gsma.lu.ac.ir/article-1-73-fa.html

Belcher, B., Bastide, F., Castella, J.C.,& Boissiere, M,2013,Development of a village-level livelihood monitoring tool: a case-study in Viengkham District. Lao PDR. International Forestry Review .15(1). pp 48-59.

https://www.jstor.org/stable/42609422.

Carter, M.R., Maluccio, J.A., 2003. Social capital and coping with economic shocks: an analysis of stunting of south African children. World Dev. 31, 1147–1163.

https://econpapers.repec.org/article/eeewdevel/v_3a31_3ay_3a2003_3ai_3a7_3ap_3a1147-1163.htm

Chambers, Robert. And Conway, Gordon., 1991, Sustainable rural livelihoods: practical concepts for the 21st century. Sussex: Institute of Development Studies. PP 1-33.

Chatterjee, Ranit, Okazaki, Kenji, 2018, Household Livelihood Recovery after 2015 Nepal Earthquake in Informal Economy: Case Study of Shop Owners in Bungamati,Procedia Engineering, 212(31),pp: 543–550.

https://isiarticles.com/bundles/Article/pre/pdf/135231.pdf

Chen, Jia Yin, Sha, Gebhardt, Hans, Yang, Xinjun, 2018, Farmers'livelihood adaptation to environmental change in an arid region: Acase study of the Minqin Oasis, northwestern China, Ecological Indicators, 93(11),pp:411-423.

https://ur.booksc.me/book/70376820/522f2b

Christensen, I., & Pozarny, P, 2008, Soci -Economic and Livelihood Analysis in Investment Planning, FAO Policy Learning Programme. Socio-Economic & Livelihood Module 3: Investment and Resource Mobilization.

http://www.fao.org/docs/up/easypol/581/3-7-social%20analysis %20session_167en.pdf

Dastovar, Adnan, 2016, an analysis of the effects of border markets on the sustainable livelihood of border villagers (case study: Khavomirabad section of Marivan city), master's thesis in the field of geography and rural planning, under the guidance of Dr. Farzad Visi, Payam Noor University. *(In Persian)*

Deng, Qingqing, Li, Erling, Zhang, Pengyan, 2020, Livelihood sustainability and dynamic mechanisms of rural households out of poverty: An empirical analysis of Hua County, Henan Province, China, Habitat International, 99(16), 3-13.

https://www.mdpi.com/2071-1050/9/4/612

Erenstein, Olaf, Hellin, Jon, Chandna, Parvesh, 2010, Poverty mapping based on livelihood assets: A meso-level application inthe Indo-Gangetic Plains, India,Applied Geography, 30(6),pp: 112–125.

https://www.researchgate.net/publication/223282524_Poverty_mapping_based_on_livelihood_assets_A_meso-level_application_in_the_Indo-Gangetic_Plains_India

Fang, Y. 2014, Sensitivity of livelihood strategy to livelihood capital in mountain areas: Empirical analysis based on different settlements in the upper reaches of the Minjiang River, China, Ecological Indicators, 38(8): 225–235.

Fang, Yi-ping,(2014), Sensitivity of livelihood strategy to livelihood capital in mountain areas: Empirical analysis based on different settlements in the upper reaches of the Minjiang River, China, Ecological Indicators , 38(8),pp:225–235.

http://english.imde.cas.cn/research/repr/201812/P020181211658502917714.pdf

Haji Hosseini, Samira, Matiei Langroudi, Seyed Hassan, Qadiri Masom, Mojtabi and Darban Astana, Alireza, 2018, Spatial Analysis of Livelihood Assets of Rural Households (Case Study: Buin Zahra City), Human Geography Research, Volume 51, Number 3 , pp.: 714-693. *(In Persian)*

https://jhgr.ut.ac.ir/article_70900.html?lang=fa

https://www.researchgate.net/publication/283006203_Investigating_the_sensitivity_of_household_food_security_to_agriculture-related_shocks_and_the_implication_of_social_and_natural_capital

Huang, X., Huang, X., Hea, Y., Yang, X,2017, Assessment of livelihood vulnerability of land-lost farmers in urban fringes: A case study :Xi'an, China. Habitat International,59(40). pp 1-9.

https://www.researchgate.net/publication/310751226_Assessment_of_livelihood_vulnerability_of_land-lost_farmers_in_urban_fringes_A_case_study_of_Xi'an_China

Imani, Bahram and Mohammadi, Ali, 2017, analysis of the relationship between livelihood assets and resilience of rural areas against drought (case study: villages of Ardabil county), Geography and Environmental Hazards, Volume 7, Number 28, pp: 163 -147. *(In Persian)*

https://geoeh.um.ac.ir/article_32961.html

Jumapour, Mahmoud and Kiyomarth, Narjes, 2013, investigating the effects of tourism on people's livelihood assets in the framework of sustainable tourism livelihoods (case study: Ziarat village), Tourism Management Studies, Volume 2, Number 7, pp: 87-119. *(In Persian)*

https://journals.atu.ac.ir/article_5099.html

Kemkes, Robin,2015,The role of natural capital in sustaining livelihoods in remote mountainous regions: The case of Upper Svaneti, Republic of Georgia, Ecological Economics, 117(37),22-31.

https://ideas.repec.org/a/eee/ecolec/v117y2015icp22-31.html

Kuanga, Foyuan, Jina, Jianjun, Hea, Rui, Wana, Xinyu, Ning, Jing.2019,Influence of livelihood capital on adaptation strategies: Evidence from rural households in Wushen Banner, China,Land Use Policy, Land Use Policy, 89(17),3-18.

https://ideas.repec.org/a/eee/lauspo/v89y2019ics0264837719301164.html

Li, M. P., Huo, X. X., Peng, C. H., Qiu, H. G., Shangguan, Z. P., et al,2017, Complementary livelihood capital as a means to enhance adaptive capacity: A case of the Loess Plateau, China. Global Environmental Change, 47(13), 143–152.

https://www.semanticscholar.org/paper/Complementary-livelihood-capital-as-a-means-to-A-of-Li-Huo/ac08e0db161bb293b0e96ab51fe7b1a194cf69d2

Maas, L. T., Sirojuzilam, E., & Badaruddin,2015,The effect of social capital on governance and sustainable livelihood of coastal city community medan. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 211(34),, 718–722.

https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042815054324

Malherbe ,Willem, Warwick Sauer ,Aswani, Shankar,2020,Social capital reduces vulnerability in rural coastal communities of Solomon Islands, Ocean and Coastal Management, 191(31),,pp:1-12.

https://www0.sun.ac.za/cst/wp-content/uploads/2020/07/Malherbe-et-al-Social-Capital.pdf

Maluccio, J., Haddad, L., May, J., 2000. Social capital and household welfare in South Africa, 1993–98. J. Dev. Stud. 36(4),pp 54–81.

https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00220380008422654

Mbibaa, Monicah, Collinsond, Mark, Hunterc, Lori, Twine, Wayne,2018,Social capital is subordinate to natural capital in buffering rural livelihoods from negative shocks: Insights from rural South Africa, Journal of Rural Studies. 65(4),pp 54–81.

https://www.semanticscholar.org/paper/Social-capital-is-subordinate-to-natural-capital-in-Mbiba-Collinson/263b73066a84500ff6d5674aefffbaa12c21dd18

McDonagh, John.; Bunning, Silvia. and Rioux, John D., 2009, Methodological Approach, Planning and Analysis, Field Manual for Local Level Land Degradation Assessment in Dry lands, United Nations University (UNU). PP 1-76.

Mohammadi, Saadi and Manochehri, Soran, 2017, Analysis on the relationship between livability and resilience of rural communities (case study: villages of Marivan city), Spatial Planning, Volume 8, Number 4, pp: 89-110. *(In Persian)*

https://sppl.ui.ac.ir/article_23297.html

Morse,S., & Nora, M.N.(2013). The Theory Behind the Sustainable Livelihood Approach. In: Sustainable Livelihood Approach. Springer, Dordrecht Publisher: Springer Netherlands.

https://www.reading.ac.uk/web/files/geographyandenvironmentalscience/GP189.pdf

Naderi Mahdei, Karim, Sephovand, Fatemeh and Gholamrezaei, Saeed, 2018, survey of livelihood assets on farmers' participation in agricultural water resources management (case study: water harvesting organizations of Lorestan province), Local Development Quarterly, Volume 11, Number 1, pp. : 1125-146. *(In Persian)*

https://journals.ut.ac.ir/article_74457.html

Paul, Sudipta, Kumar Das, Tarun, Pharung, Ramsem, Ray, Sanjay,2020, Development of an indicator based composite measure to assess livelihood sustainability of shifting cultivation dependent ethnic minorities in the disadvantageous Northeastern region of India ,Ecological Indicators, 110(25),pp:2-15.

https://www.researchgate.net/publication/337621741_Development_of_an_indicator_based_composite_measure_to_assess_livelihood_sustainability_of_shifting_cultivation_dependent_ethnic_minorities_in_the_disadvantageous_Northeastern_region_of_India

Rakodi C., A,1999, Capital Assets Framework for Analysing Household Livelihood Strategies: Implications for Policy; Development Policy Review, 17(3), pp: 315–342.

https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1467-7679.00090

Roknuddin Iftikhari, Abdolreza, Mousavi, Mohammad, Pourtahari, Mehdi, 2013, analysis of the role of livelihood diversity in the resilience of rural households in drought conditions (case study: drought-prone areas of Isfahan province), Rural Research, Volume 5, Number 3 , pp.: 639-662. *(In Persian)*

https://jrur.ut.ac.ir/article_53186.html

Saeedi Rad, Majid, Razani, Asad and Razavian, Mohammad Taqi, 2019, measuring the livelihood assets of rural areas (case study: Qasrqand city), Quarterly Journal of Geography and Urban and Regional Planning, Volume 10, Number 37, pp: 186- 167. *(In Persian)*

https://gaij.usb.ac.ir/article_5961.html

Sahneh, Reza and Sahneh, Bahman and Khajeh Shahkohi, 1401, the role of small livestock units in the sustainable livelihood of rural households, a case study: the villages of Agh Qola city, Geography and Development, No. 76, Summer 10, pp. 167-142. *(In Persian)*

https://gdij.usb.ac.ir/article_6913_99f94642b2b7b7b0a6206df530f15b4c.pdf

Sarafi, Muzaffar and Shamsaei, Mustafa, 2013, sustainable livelihood framework: a strategy for survival and improvement of households in informal settlements, Safa Quarterly, No. 85, pp. 63-78. (In Persian)

https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=290856

Sejasi Kedari, Hamdollah, Sadeghlou, Tahereh and Tashakuri Fard, Ismail, 2015, measuring the level of livelihood assets in rural areas with a sustainable livelihood approach (case study: villages of Taibad county), Rural Research and Planning Quarterly, Volume 1, Number 1 , pp.: 197-261. *(In Persian)*

https://jrrp.um.ac.ir/article_27531.html

Serrat,Oliver(2008). 'The Sustainable Livelihoods Approach, Manila: ADB.

https://www.adb.org/sites/default/files/publication/27638/sustainable-livelihoods-approach.pdf

Tibesigwa, B., Visser, M., Collinson, M., Twine, W., 2015. Investigating the sensitivity of household food security to agriculture-related shocks and the implication of social and natural capital. 11(3), pp: 193–214.

Udmale, P., Ichikawa, Y., Manandhar, S., Ishidaira, H., Kiem, A. S, Shaowei, N., & Panda, S.N.(2015). ow did the 2012 drought affect rural livelihoods in vulnerable areas? Empirical evidence from India. International Journal of Disaster Risk Reduction, 13(3) ,pp 454–469.

https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212420915300492

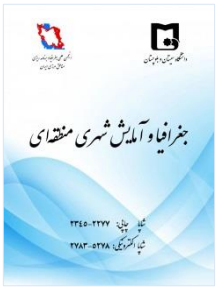
جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای
شاپا چاپی: ۲۳۴۵-۲۲۷۷ شاپا الکترونیکی: ۲۷۸۳-۵۲۷۸
دانشگاه سیستان و بلوچستان

سنجش و تحلیل وضعیت دسترسی به دارایی‌های معیشتی در نواحی روستایی شهرستان مریوان در راستای تأمین معیشت روستاییان

فرزاد ویسی [۱*]، سعدی محمدی [۲]، کاوه ابراهیمیان [۳]

مقاله پژوهشی

جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای
تابستان ۱۴۰۳، سال ۱۴، شمارهٔ ۵۱
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۰۲
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۶/۱۲
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۲۶
صفحات : ۳۴-۱

چکیده

در پژوهش حاضر، وضعیت دسترسی دارایی‌های معیشتی در میان روستاهای شهرستان مریوان مورد سنجش و تحلیل قرار گرفت. ماهیت این پژوهش توصیفی-تحلیلی، کمّی-کیفی و روش گردآوری، مبتنی بر روش پیمایشی است. در بخش کمّی، نحوهٔ دسترسی به دارایی‌های معیشتی و در بخش کیفی، راهبردهای موجود روستاییان در ارتباط با دسترسی به دارایی‌ها و تأمین معیشت، مورد بررسی و شناسایی قرار گرفت. جامعهٔ آماری در بخش کمّی مشتمل بر سرپرستان خانوار روستایی شهرستان بود که با بهره گیری از فرمول کوکران و روش توزیع طبقه‌ای، ۳۲۰ پرسشنامه به صورت تصادفی ساده در میان سرپرستان خانوار، دربرگیرندهٔ ۵۶ متغیر قابل‌اندازه‌گیری، پنج بُعد اصلی (انسانی، مالی، طبیعی، فیزیکی و اجتماعی) دارایی‌های معیشتی، توزیع شد. در بخش کیفی، مصاحبه‌های عمیق با افراد گوناگونی انجام شد که به صورت هدفمند و با روش گلوله برفی شناسایی شدند. تجزیه وتحلیل یافته‌ها در بخش کمّی با آزمون تی تک نمونه‌ای و در بخش کیفی با روش تئوری بنیادی نشان دادند که سطح دسترسی روستاییان شهرستان مریوان با توجه به میانگین نامناسب محاسبه‌شده برابر با ۲.۶۴ در سطح معنی‌داری ۰.۰۵، در وضعیت رضایت‌بخشی قرار ندارد. تنها در بُعد دارایی‌های طبیعی بود که به‌صورت شکننده و نسبی، وضعیت دسترسی تا حدی رضایت بخش ارزیابی شد. همچنین ۶۳ ضعف در قالب مؤلفه‌های ضعف برنامه‌ریزی، سیاستگذاری و مدیریتی توسعه‌ای؛ نامناسب‌بودن محیط کسب‌وکار منطقه؛ مدیریت امنیتی مرز؛ ضعف قوانین و حمایت‌ها؛ ضعف در زیرساخت‌های کالبدی مورد نیاز توسعهٔ اقتصادی؛ کمبود سرمایهٔ مردم محلی و ضعف‌های اجتماعی-فرهنگی، مهم‌ترین علل و عوامل و کاستی‌هایی بودند که وضعیت نامناسب موجود دسترسی روستاییان شهرستان مریوان به دارایی‌های معیشتی را موجب شده‌اند. فروش دارایی‌ها، افزایش فشار بر منابع آب و زمین، مهاجرت، کاهش مصرف، افزایش مصرف پس‌اندازهای مالی، قرض‌گرفتن، وام‌گرفتن، روی‌آوردن به مشاغل کاذب و قاچاق کالا (کولبری و واسطه‌گری) افزایش ساعات کار و اجاره‌دادن زمین‌ها؛ مهم‌ترین، راهبردهای اتخاذی روستاییان است.

واژه‌های کلیدی:
معیشت پایدار، دارایی‌های معیشتی، معیشت خانوار روستایی، شهرستان مریوان.

مقدمه

نبود زیرساخت‌های مناسب درجهت ایجاد و توسعهٔ اشتغال در مناطق روستایی ازجمله مواردی است که در دهه‌های اخیر موجب مهاجرت بی‌رویهٔ نیروی کار مناطق روستایی به شهرها شده است که این رویکرد در کنار خالی‌شدن مناطق روستایی از نیروی کار خبره و ماهر، حاشیه‌نشینی در مناطق شهری را به‌دنبال داشته که نتیجه‌ای جز افزایش معضلات اجتماعی، اقتصادی و توسعهٔ فقر نبوده است (صحنه و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۴۶).

چندین دهه تلاش و تجربهٔ محققان و برنامه‌ریزان توسعه برای رفع فقر و کاهش آسیب‌پذیری و رسیدن به توسعه در سطح جوامع روستایی موجب معرفی رویکرد معیشت پایدار شد. رویکردهای متعددی برای نیل به توسعهٔ روستایی

۱- دانشیار گروه ژئومورفولوژی، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران. (نویسنده مسئول) farzad.veisi@uok.ac.ir
۲- استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران saadi@pnu.ac.ir
۳- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران Kave1234@gmail.com

وجود دارد و رهیافت معیشت پایدار یکی از رویکردهای تحلیلی جدید در زمینهٔ توسعهٔ روستایی است و در سال‌های اخیر سعی در کاهش فقر و آسیب‌پذیری خانوارهای روستایی با تأکید بر محوریت انسان دارد (صحنه و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۴۷). در رویکرد معیشت پایدار روستایی؛ هدف اصلی، اتکا بر دارایی‌ها و سرمایه‌های[۱] اصلی (انسانی[۲]، اجتماعی[۳]، مالی[۴]، طبیعی[۵]، فیزیکی[۶]) موجود در روستا به‌عنوان منابع اولیه و اساسی تأمین معیشت روستایی است (قیداری و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۹۷؛ حاجی حسینی و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۹۴). رویکرد معیشت پایدار در اواخر دهۀ ۱۹۸۰ به‌عنوان رویکردی جدید و با تأکید بر طرز تفکری جامع به توسعهٔ روستایی و با هدف کاهش و ریشه‌کنی فقر روستایی مطرح شد (به‌نقل‌از اصغری سراسکانرود و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۱۵-۳۱۶). دیدگاه معیشتی از زمان مطرح‌شدن توسط چمبرز و کانوی[۷] در اوایل دهۀ نود به نقطهٔ کانونی گفتمان‌های توسعه تبدیل شده است. در طول سال‌ها، معیشت از واژه‌ای به ظاهر خنثی و توصیفی دربارهٔ امرار معاش، به‌تدریج به‌عنوان اصطلاح بین‌رشته‌ای، معرفی و مورد استقبال و برنامه‌ریزی مؤسسات و دولت‌ها و سیاست‌گذاران قرار گرفته است (Paul, et al., 2020: 4). رویکرد معیشت پایدار از بستر نظریهٔ گستردهٔ توسعهٔ روستایی برخاسته است. نظریهٔ توسعهٔ روستایی، خود از سه بدنهٔ فکری اصلی پس از میانهٔ قرن بیستم، یعنی مدل جمعیت و تکنولوژی، توسعهٔ کشاورزی و تئوری‌های اقتصاد سیاسی عبور کرده است. چمبرز، استدلال کرد که معیشت به همهٔ حمایت‌های مالی، توانایی‌ها و فعالیت‌های اجتماعی منوط است و باید بدون ازبین‌بردن منابع محیطی، قادر به بازیابی، حفظ و رشد سرمایه‌ها باشد (Deng, 2020: 5[۸]). معیشت، همهٔ کارهایی است که افراد انجام می‌دهند تا گذران زندگی کنند، به دارایی‌ها دست یابند و آن‌ها را مدیریت کنند (Fang, 2014: 226[۹]).

در این ارتباط، بایستی یادآور شد که تأمین و رهانیدن معیشت از تلهٔ فقر و تاب‌آورکردن معیشت به‌عنوان آمال و آرزوی برنامه‌ریزان توسعه، اساساً نیازمند دسترسی و دارابودن ترکیبی رضایت‌بخش از هر پنج دارایی اصلی است، زیرا این دارایی‌ها، مکمل و تقویت‌کنندهٔ یکدیگر هستند. بایستی مشخص شود کدام دارایی در کدام منطقه دچار ضعف دسترسی است تا بتوان متناسب با آن مداخلات هدفمند داشت، زیرا الزاماً در همهٔ نواحی ضعف دسترسی یکسانی به همهٔ دارایی‌ها وجود ندارد (Erenstein et al, 2010: 113؛ صرافی و شمسایی، ۱۳۹۳؛ نادری مهدیی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۳۳). اگر هرکدام از دارایی‌های معیشتی در سطح مطلوبی نباشند، سایر دارایی‌ها کارایی لازم را نخواهند داشت و افراد و خانوارها به معیشت پایدار دست نخواهند یافت. رویکرد معیشت پایدار بر این فرض بنا شده است که شناخت وضعیت دارایی‌های افراد فقیر برای شناخت انتخاب‌های ممکن پیش‌روی آن‌ها، استراتژی‌هایی که برای امرار معاش در اختیار می‌گیرند، نتایجی که خواستار آن هستند و بستر آسیب‌پذیری که در آن فعالیت می‌کنند، اساسی است (جمعه‌پور و کیومرث، ۱۳۹۱: ۹۳). براین‌اساس، می‌توان گفت برای نیل به معیشت پایدار، باید نگاهی جامع به دارایی‌های معیشتی داشت و از توجه به یک دارایی، اجتناب شود (حاجی‌حسینی و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۹۹). پس دستیابی به معیشت پایدار روستایی علاوه بر تحلیل و برآورد میزان هرکدام از سرمایه‌ها نیازمند

[1] Assets
[2] Human Capital
[3] Social Capital
[4] Financial Captial
[5] Natrual Capital
[6] Physical Capita
[7] Convey
[8] Deng
[9] Fang

ترکیب مناسب این سرمایه‌ها است. در محدودهٔ مورد مطالعه یعنی نواحی روستایی شهرستان مریوان، وجود زمینه‌های آسیب‌پذیری و محدودیت سرمایه‌های معیشتی در کنار شرایط مرزی و ضعف زیرساخت‌ها به‌علاوه مهارت پایین نیروی انسانی روستایی و مهاجرت، سبب شده برای هر نوع برنامه‌ریزی و سیاستگذاری ابتدا نیازمند بررسی و تحلیل شرایط موجود سرمایه‌های معیشتی روستایی باشیم، تا بتوان با توجه به شرایط موجود برای ارتقای سرمایه‌ها و ترکیب مناسب آن‌ها اقدام کرد.

براین‌اساس، در پژوهش حاضر به تحلیل وضعیت تأمین و دسترسی به سرمایه‌های معیشتی در نواحی روستایی شهرستان مریوان به‌عنوان یکی از مناطق مرزی و مهم، پرداخته می‌شود. در این منطقه، معیشت روستاییان به‌عنوان یک سیستم و در قالب پنج بُعد اصلی دارایی‌ها در یک مجموعهٔ نظامند، درک نشده و این امر، پیامدها و تبعات متعددی در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی و محیطی، برجای گذاشته است که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به افزایش مهاجرت‌ها، تخریب و کاهش توان محیط طبیعی و منابع آن، کاهش سطح درآمد مردم محلی، افزایش آسیب‌پذیری معیشتی روستاییان و درنهایت، عدم توان سازگاری و مقابلهٔ معیشت خانوارهای روستایی با بحران‌های اقتصادی موجود اشاره کرد. با توجه به این اصل که حل هر مشکلی در وهلهٔ اول، نیازمند شناخت جامع وضع موجود و سپس برنامه‌ریزی مؤثر برای حل آن بر پایهٔ این شناخت منطبق بر واقعیت است، شناسایی وضعیت بهره‌مندی از دارایی‌های معیشتی روستاییان و عوامل مؤثر بر آن در روستاهای شهرستان مریوان، می‌بایست مورد مداقه و تحلیل قرار گیرد تا رهیافت این‌امر، تدوین‌راهکارهای‌کاربردی درجهت‌حرکت در مسیرتأمین معیشت پایدار روستاییان باشد.

در این راستا نیز سؤال‌های اصلی پژوهش به شرح زیر هستند:

سؤال اول: وضعیت برخورداری نواحی روستایی شهرستان مریوان از دارایی‌های معیشتی درجهت تأمین معیشت پایدار چگونه است؟

سؤال دوم: علل و عوامل مؤثر بر دسترسی به دارایی‌های معیشتی در میان روستاهای شهرستان مریوان، کدامند؟

سؤال سوم: مهم‌ترین راهبردهای اتخاذی روستاییان در راستای دستیابی به دارایی‌های معیشتی و تأمین معیشت پایدار در نواحی روستایی شهرستان، متناسب با وضعیت موجود و نتایج معیشتی حاصل، کدامند؟

مبانی نظری و پیشینهٔ پژوهش

دیدگاه معیشتی از زمان مطرح‌شدن توسط چمبرز و کانوی[1] در اوایل دههٔ نود به نقطهٔ کانونی گفتمان‌های توسعه، تبدیل شده است. در طول سال‌ها، معیشت از واژه‌ای به ظاهر خنثی و توصیفی دربارهٔ امرار معاش به‌تدریج به‌عنوان اصطلاح بین‌رشته‌ای، معرفی و مورد استقبال و برنامه‌ریزی مؤسسات و دولت‌ها و سیاستگذاران قرار گرفته است (Paul et al, 2020: 2). چمبرز، استدلال کرد که معیشت به همهٔ حمایت‌های مالی، توانایی‌ها و فعالیت‌های اجتماعی منوط است و باید بدون ازبین‌بردن منابع محیطی، قادر به بازیابی، حفظ و رشد سرمایه‌ها باشد (Deng, 2020: 2).

معیشت همهٔ کارهایی است که افراد انجام می‌دهند تا گذران زندگی کنند، به دارایی‌ها دست یابند و آن‌ها را مدیریت کنند (Fang, 2014: 225)، در این میان، واژهٔ سرمایه، به آنچه در اختیار روستاییان است، اشاره دارد (افتخاری و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۴۳). آنچه در بحث دارایی‌های معیشتی، بایستی مورد تأکید قرار گیرد، این مطلب

[1] Chambers and Conway

است که درجهت حرکت در مسیر توسعهٔ پایدار و یکپارچه، چه دارایی‌هایی وجود دارند و چگونه از این دارایی‌ها و ظرفیت‌ها در راستای رفع فقر و محرومیت به‌عنوان مهم‌ترین مانع تحقق توسعهٔ روستایی بهره گرفت (بادکو و همکاران، ۱۳۹۹: ۵۴). در چارچوب معیشت پایدار، دسترسی به دارایی‌ها، استراتژی‌های معیشتی را که خانوارها درجهت تأمین معیشت به‌کار می‌گیرند، تعیین می‌کند (Malherbe et al, 2020: 2).

صرافی و شمسایی (۱۳۹۳) فقدان دسترسی به دارایی‌های معیشتی را عامل عدم بهره‌وری فقرا از روندها و سیاست‌های صحیح توسعه‌ای و تحول‌زا می‌داند. توانایی افراد برای گریختن و رهایی از فقر، بستگی به دسترسی و میزان دارایی‌های آن‌ها دارد و این دارایی‌ها هستند که چگونگی، تنوع و میزان آن‌ها تعیین‌کنندهٔ گزینه‌های معیشتی مختلف و درنهایت، معیشت پایدار افراد است (Christensen and Pozarny, 2008).

زمینه‌های‌آسیب پذیری‌جامعهٔ روستایی

آسیب‌پذیری توصیفی از ناامنی در رفاه افراد، خانواده و جامعه در مواجهه با تغییرات محیط خارجی است.

چارچوب مفهوم آسیب‌پذیری شامل این موارد است:

فصلی‌بودن

برای مثال: نوسانات قیمت‌ها و تولیدات، فرصت‌های شغلی

شوک‌ها

تکان‌های واردشدهٔ ناگهانی، غیرقابل‌پیش‌بینی و آسیب‌زا؛ برای مثال: درگیری، جنگ، بهداشت، بیماری، سیل، توفان، خشکسالی، آفات، زمین‌لرزه، آتش‌سوزی، دزدی (آریون و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۶۰).

روندهای بحران‌زا

به‌طور معمول، فشارهای فزایندهٔ قابل‌پیش‌بینی و مستمر در زمان‌های گوناگون؛ مانند: کمبودهای فصلی، افزایش جمعیت، کاهش حاصلخیزی خاک، آلودگی هوا، روندهای اقتصادی، محیط‌زیست، حکومت و روندهای تکنولوژیک. (چمبرز و کانوی، ۱۹۹۱: ۱۰). چارچوب آسیب‌پذیری (یا قرارگرفتن در معرض خطر) کمک می‌کند به اینکه چگونه مردم درک درستی از موفقیت یا حفظ معیشت خود در مقابل شوک‌ها، روندها و فصلی‌بودن داشته باشند (مک‌دانگ و همکاران، ۲۰۰۹: ۵۵).

تعاریف و نمودهای انواع دارایی‌ها به‌صورت مختصر در ادامه آورده شده‌اند که عبارت‌اند از:

سرمایه‌های مالی

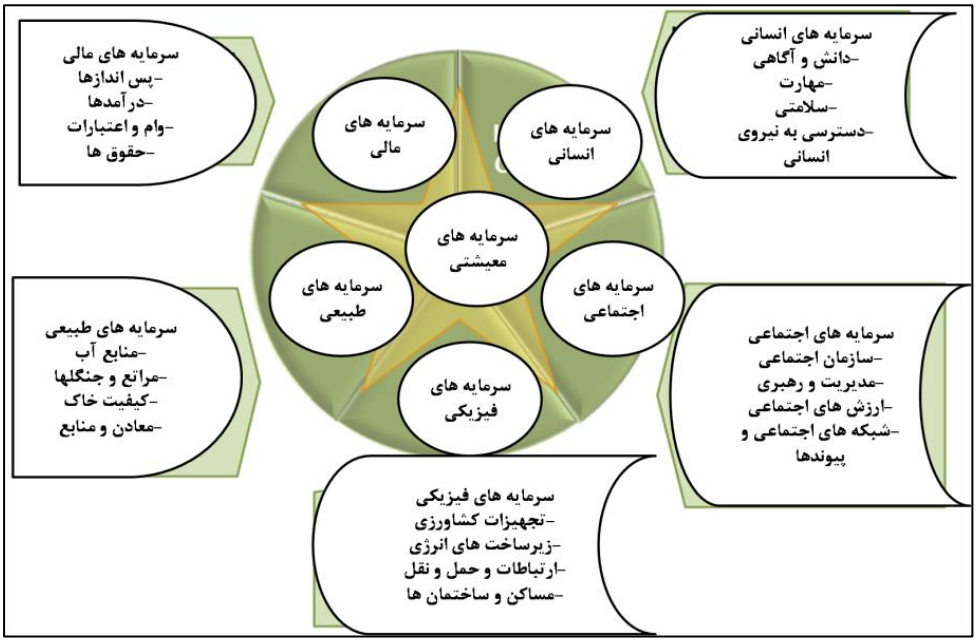
به هرگونه مکانیسمی اشاره دارد که نشان‌دهندهٔ ثروت افراد جامعه است. منبع سرمایه‌های مالی را می‌توان در دو گروه دسته‌بندی کرد. در ابتدا، پول نقد و دارایی‌های موجود معادل آن، مانند دام‌ها، زمین‌ها و... و دیگری منابع مالی خارجی که از دریافت حقوق، منافع حاصل از تجارت یا وام‌ها، حاصل می‌شود.

سرمایهٔ انسانی

دربرگیرندهٔ مهارت‌ها، دانش، توانایی کار و وضعیت سلامتی است که در کنار هم، افراد را قادر می‌سازد تا استراتژی‌های مختلف سازگاری معیشتی را دنبال کنند. سرمایهٔ انسانی از دو زاویهٔ کمّیت و کیفیت ارزیابی می‌شوند. در محیط‌های روستایی، بدون انسان کارآمد، امکان شکل‌گیری معیشت وجود نخواهد داشت.

سرمایه‌های اجتماعی

مجموعه منابعی که امکان تشکیل و دوام گروه‌بندی‌های اجتماعی و روابط متقابل را فـرآهم مـی‌کنـد. سـرمایه‌هـای اجتماعی، دربرگیرندۀ منابع اجتماعی ازجمله شکل‌گیری شبکه‌های غیررسمی، عضویت و تشکیل گروه‌های رسـمی، اعتماد و پیوندهای اجتماعی است که همکاری‌های اقتصادی را تسهیل می‌سـازد. برابـری جنسـیتی، توزیـع عادلانـۀ منافع، رهبری، انسجام اجتماعی، مهم‌ترین شاخصه‌های سنجش سرمایۀ اجتماعی هستند. حاجی‌حسینی و همکاران (۱۳۹۸)، سرمایه‌های نهادی را به‌عنوان بخشی از سرمایه‌های اجتماعی به‌عنوان فراهم‌کننده‌ای در راستای دسترسـی مردم روستایی به بازارها، سهیم‌شدن در منافع توسعه و مشارکت در برنامه‌ریزی و سیاستگذاری تعریف می‌کنند کـه در قالب توسعۀ مشارکتی و حکمروایی مطلوب روستایی حاصل از آن قرار می‌گیرد. سرمایۀ طبیعی به منابع طبیعـی (آب، زمین، معادن و...) اشاره دارد که می‌تواند توسط مردم روستایی برای رسیدن به اهداف معیشـتی آن‌هـا بـه‌کـار گرفته شود. سرمایۀ فیزیکی، شامل: امکانات حیاتی، ساخته‌شده و پشـتیبان راه‌انـدازی فعالیـت‌هـا و زیسـت جوامـع انسانی است. سرمایه‌های فیزیکی، دلالت بر وجود الزامات فیزیکی یا به مفهومی دیگر، زیرساخت‌هـای لازم درجهـت تأمین معیشت روستاییان دارد. همچنین سرمایه‌های فیزیکی به محیط ساخته‌شده و دارایی‌های انسان‌ساخت اشـاره دارد که امکانات حیاتی، ساخته‌شده و پشتیبان راه‌اندازی فعالیت‌ها و زیست‌گروه‌های انسـانی هسـتند (سـعیدی‌راد و همکـاران، ۱۳۹۹: ۱۷۲؛ حـاجی‌حسـینی و همکـاران، ۱۳۹۸: ۶۹۸؛ قیـداری و همکـاران، ۱۳۹۴: ۲۰۴؛ افتخـاری و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۴۳؛ Kuanga, 2019: 4 ؛ Mbibaa, 2018: 2 ؛ Belcher et al, 2013: 5 ؛ Malherbe et al, 2020: 3).

شکل ۱. نمایش انواع دارایی‌های معیشتی

منبع: (**Morse and Nora, 2013: 29**)

در کنار دسترسی به دارایی‌های معیشتی آنچه بایستی در برنامه‌ریزی‌های توسعهٔ معیشتی روستاییان مدنظر قرار گیرد، ارتباط مؤثر و مکمل این دارایی‌ها بر یکدیگر است؛ زیرا اگر یک بخش از دارایی‌ها دارای ضعف و نقصان باشد، سایر دارایی‌ها و به‌تبع آن کل سیستم معیشتی دچار ضعف و کاستی می‌شود؛ درنتیجه درجهت مدیریت پایدار دارایی‌های معیشتی، بایستی نگاه جامع و یکپارچه‌ای به آن‌ها داشت و از تأکید و تقویت یک‌جنبهٔ خاصی از آن‌ها اجتناب ورزید (حاجی‌حسینی و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۹۹). در برخی مناطق مانند مناطق محروم مرزی، اهمیت دارایی‌های اقتصادی در تأمین معیشت پایدار روستاییان افزایش می‌یابد، اما باز هم همان‌طور که داستوار (۱۳۹۶) تأکید دارد، مطلوبیت دسترسی و پایداری و اثرگذاری دارایی‌های معیشتی نیز، بدون مطلوبیت دسترسی پایدار به سایر دارایی‌ها امکان‌پذیر نبوده و نمی‌توان در مسیر معیشت پایدار حرکت کرد؛ زیرا راهبردهایی، مانند ایجاد تضاد و ناهمگونی اجتماعی، مهاجرت و اتلاف و بهره‌برداری بیش از حد از منافع، بی‌اهمیتی به منابع طبیعی روستایی و نادیده‌گرفته‌شدن ظرفیت‌ها را در پی خواهد داشت. ایمانی و محمدی (۱۳۹۷)، بر اثرگذاری سرمایه‌های انسانی و طبیعی و اعظمی و شانازی (۱۳۹۷) بر اهمیت دارایی‌های طبیعی در تقویت سایر دارایی‌های در محیط روستایی تأکید دارند. همچنین، احمدی و منوچهری (۱۳۹۹) نیز، عدم مطلوبیت دسترسی به دارایی‌های طبیعی و مالی را ضربه‌ای جبران‌ناپذیر بر معیشت و حیات روستاییان و تضعیف دسترسی به سایر سرمایه‌های معیشتی می‌دانند؛ بنابراین اهمیت سرمایه‌های معیشتی در نواحی مختلف مطابق با شرایط موجود متفاوت است، اما آنچه مشخص است، این سرمایه‌ها به‌صورت مکمل و مؤثر بر یکدیگر در راستای تأمین معیشت عمل می‌کنند. صرافی و شمسایی (۱۳۹۳) متذکر می‌شوند که هیچ نوع دارایی‌ای به‌تنهایی نمی‌تواند مسیر دستیابی به معیشت پایدار را هموار سازد. سعیدی‌راد و همکاران (۱۳۹۹) معتقدند که تاب‌آوری معیشتی در جوامع محلی تحت‌تأثیر دسترسی به سرمایه‌های معیشتی پنجگانه متغیر هستند. آن‌ها با انتقاد از دید کالبدی-رفاهی صرف به‌عنوان عامل ایجاد معیشت و توسعهٔ روستایی، مدیریت و سازماندهی فعالیت‌های توسعه‌ای و توانمندسازی را در قالب پنج سرمایهٔ معیشتی در یک چارچوب یکپارچه و هماهنگ، لازمهٔ تأمین معیشت پایدار و تاب‌آور روستایی می‌دانند.

چاتریجی و اوکازاکی[1] (۲۰۱۸)، به نقش دارایی‌های معیشتی در بازیابی پس از وقوع بحران تأکید دارند و دسترسی به دارایی‌ها را لازمهٔ بازیابی معیشت خانوارها پس از وقوع بحران‌ها ضروری برمی‌شمارند. آن‌ها براساس استفاده از دارایی‌های خانوادگی در جریان بحران‌های وارده بر معیشت، دارایی‌ها را به فعال[2]، غیرفعال[3] و تحول‌بخش[4] طبقه‌بندی می‌کنند. دارایی‌های فعال، دارایی‌هایی هستند که به‌طور منظم برای حمایت از معیشت (نیروی کار، پس‌انداز) استفاده می‌شوند. درحالی‌که دارایی‌های غیرفعال، سرمایه‌هایی هستند که در حالت عادی، سرمایه تولید نمی‌کنند، اما در بحران، سرمایه ایجاد می‌کنند و با پیوندهای اجتماعی-فرهنگی به هم متصل می‌شوند (ارزش‌ها و آداب اجتماعی و...). سرانجام، دارایی‌های تحول‌بخش، دارایی‌هایی هستند که ارزش آن‌ها پس از یک فاجعه تغییر می‌کند و برای تولید سرمایه درجهت حمایت از بازیابی معیشت استفاده می‌شوند (زمین) (Chatterjee and Okazaki, 2018: 549). چند مطالعه نقش سرمایهٔ اجتماعی در افزایش رفاه خانوار و امنیت غذایی (Carter and Maluccio, 2003; Maluccio et al., 2000) و نقش سرمایهٔ اجتماعی در مقابله با شوک‌های اقتصادی را

[1] Chatterjee and Okazaki
[2] active
[3] dormant
[4] transforming

مورد تأیید قرار داده‌اند (Tibesigwa et al., 2015). در همین راستا نیز بررسی پیشینهٔ پژوهش، نشان از اهمیت توجه به تأمین پایدار معیشت به‌واسطهٔ افزایش دارایی‌ها دارد. دارایی‌هایی که در پنج بُعد اصلی مالی، انسانی، طبیعی، فیزیکی و اجتماعی، در یک مجموعه و در یک ارتباط متقابل، موجب تأمین معیشت خانوارهای روستایی شده و نوع برخورد و استراتژی‌های تأمین معیشت آن‌ها را تعیین می‌کنند؛ اما درمجموع بی‌توجهی به تأمین و افزایش دارایی‌ها در قالب یک مجموعهٔ هماهنگ، در بررسی پیشینه‌ها در نواحی روستایی کشور دیده می‌شود؛ زیرا عموماً در نظام برنامه‌ریزی توسعهٔ روستایی، تأکید بر افزایش و تقویت دارایی‌های کالبدی و زیرساختی بوده است و همین امر، آسیب‌پذیری معیشتی را برای روستاییان به همراه آورده است. همچنین در تفاوت با پژوهش حاضر، نگاه ریشه‌ای و ساختاری به نحوهٔ شکل‌گیری و دسترسی به دارایی‌ها، صورت نگرفته و عموماً مطالعات بر نحوهٔ دسترسی متمرکز شده‌اند.

استراتژی‌های معیشتی و پیامدهای آن

استراتژی‌های معیشتی ترکیبی از فعالیت‌هایی هستند که مردم برای دستیابی به اهداف خود که همان امرار معاش است، انتخاب می‌کنند. این فعالیت‌ها شامل فعالیت‌های تولیدی، سرمایه‌گذاری و انتخاب استراتژی تولید است. در استراتژی معیشتی باید به‌دنبال تصمیمات پشت‌پردهٔ مردم به‌منظور تقویت جنبه‌های مثبت این استراتژی‌ها بود. هدف استراتژی‌های معیشتی برای رسیدن به نتایج معیشتی است. نتایج معیشتی شامل درآمد بیشتر، افزایش رفاه، کاهش آسیب‌پذیری و کاهش نابرابری، بهبود امنیت غذایی و پایداری محیط‌زیست با استفاده از منابع طبیعی است که باعث افزایش شأن و منزلت انسانی می‌شود (Serrat, 2008: 4 ، به‌نقل‌از صحنه و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۴۹).

رویکرد معیشتی باوجود نتایج مثبتی که در مطالعات مربوط به توسعه و به‌خصوص توسعهٔ روستایی از آن حاصل شده است، گاهی از طرف محققان مورد نقد قرار گرفته است. نقدها عموماً متوجه این موضوع است که این رویکرد بیشتر به بحث و تحلیل در سطح خُرد پرداخته و کمتر موضوعات ماکرو و کلان ازجمله بافت سیاستگذاری و موضوعات در سطح ملی و بین‌المللی را مورد توجه قرار داده و در این موارد عموماً ساکت است. درحالی‌که بخشی از موضوعات مربوط به دسترسی به سرمایه‌های معیشتی به برنامه‌ریزی و سیاستگذاری دولت‌ها و حتی شرایط بین‌المللی برمی‌گردد و شرایط محلی جدا از وضعیت حاکم بر اقتصاد کلان کشورها و حتی سطح بین‌المللی نیست. در داخل خود رویکرد معیشتی نیز گاهی رویکردها تفاوت‌هایی با هم دارد؛ مثلاً سرمایه‌های پنج‌بخشی که برگرفته از رویکرد مؤسسهٔ مطالعات توسعه است، در رویکرد سازمان ملل به سرمایه‌های هفت‌بخشی تبدیل می‌شود و سرمایه‌های سیاسی و فرهنگی نیز به سرمایه‌های پنجگانه اضافه می‌شود؛ زیرا در این رویکرد معیشت بدون توجه به این دو بخش از سرمایه‌ها ناقص قلمداد می‌شود و معتقدان به این رویکرد باور دارند که معیشت خانوارها با این ۷ سرمایه شکل می‌گیرد. آنچه باعث تفاوت این پژوهش با کارهای انجام‌شدهٔ پیشین می‌شود، این است که در کارهای انجام‌شدهٔ پیشین، تاکنون به موضوع دسترسی به دارایی‌ها و آن هم به شکل تحلیلی و استفاده از دو روش ترکیبی کمّی و کیفی پرداخته نشده است و عموماً سطح سرمایهٔ معیشتی خانوارها به روش کمّی و به‌صورت توصیفی بررسی شده است. از این منظر این تحقیق نوآوری جدیدی داراست که تحقیقات پیشین فاقد آن هستند.

جدول ۱. خلاصه‌ای از پژوهش‌های پیشین

محقق (محققان) و سال پژوهش	عنوان	نتایج
سعیدی‌راد و همکاران (۱۳۹۹)	سنجش سرمایه‌های معیشتی مناطق روستایی (موردشناسی: شهرستان قصرقند)	وضعیت پنج سرمایهٔ معیشتی در سطح روستاهای هدف شهرستان قصرقند در سطح ضعیفی قرار دارد و آسیب‌پذیری بالای معیشتی برای خانوارها شکل گرفته است.
بادکو و همکاران (۱۳۹۹)	سنجش سرمایه‌های معیشتی روستاهای مناطق کوهستانی با رویکرد معیشت پایدار (مورد مطالعه: دهستان کوهشاه، بخش احمدی، هرمزگان)	میزان دارایی و سرمایهٔ معیشتی در زمینه‌های مختلف انسانی، مالی، فیزیکی، طبیعی، اجتماعی در روستاهای مورد مطالعه متفاوت است و به‌دلیل آسیب‌پذیری در زمینه‌های مختلف در طی سال‌های اخیر از میزان دارایی‌های فیزیکی، مالی و طبیعی کاسته شده و بر میزان دارایی‌های اجتماعی و انسانی افزوده شده است. همچنین نتایج حاکی از آن است که پایداری سرمایه‌های معیشتی یکسان نیستند.
حاجی‌حسینی و همکاران (۱۳۹۸)	تحلیل فضایی دارایی‌های معیشتی خانوارهای روستایی (مطالعهٔ موردی: شهرستان بوئین‌زهرا)	دارایی‌های معیشتی در روستاهای مورد مطالعه در سطح متوسط و پایین قرار دارد. نتایج تجزیهٔ واریانس یک‌طرفه نیز حاکی از اختلاف معنادار میان دهستان‌های شهرستان است. دارایی‌های اجتماعی اثرگذارترین دارایی‌ها در تأمین معیشت بودند.
نادری مهدیی و همکاران (۱۳۹۸)	بررسی تأثیر دارایی‌های معیشتی بر مشارکت کشاورزان در مدیریت منابع آب کشاورزی (مورد مطالعه: تشکل‌های آبیَران استان لرستان)	دارایی‌های طبیعی، دارایی‌های فیزیکی، دارایی‌های انسانی، دارایی‌های مالی و دارایی‌های اجتماعی به‌ترتیب بیشترین دارایی‌های کشاورزان در منطقهٔ مورد مطالعه بوده‌اند. همچنین مشخص شد که کشاورزان روستاهایی که سطح دارایی‌های معیشتی کل در آن‌ها کمتر بوده است، سطح مشارکت کمتری نیز دارند.
ایمانی و محمدی (۱۳۹۷)	تحلیل رابطهٔ بین سرمایه‌های معیشتی و تاب‌آوری مناطق روستایی در مقابل خشکسالی (مورد مطالعه: روستاهای اردبیل)	بین میزان دسترسی به سرمایه‌های معیشتی و تاب‌آوری معیشتی خانوارهای روستایی، معنی‌داری وجود دارد و همچنین سرمایه‌های انسانی و اجتماعی، بیشترین تأثیر را در ارتقای سطح تاب‌آوری روستاییان در برابر مخاطرهٔ خشکسالی داشته‌اند.
عبدالله‌زاده (۱۳۹۴)	تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی در استان گلستان	میانگین سرمایه‌های فیزیکی، مالی و کل سرمایه‌ها در روستاهای گردشگری از روستاهای غیرگردشگری بیشتر است. همچنین تنوع فعالیت‌های مکمل کشاورزی در روستاهای گردشگری بیشتر از روستاهای غیرگردشگری است و این امر باعث شده که زمینه‌های آسیب‌پذیری کاهش یابد.
صرافی و شمسایی (۱۳۹۳)	چارچوب معیشت پایدار: راهبردی برای بقا و ارتقای خانوار در سکونتگاه‌های غیررسمی (محلهٔ اسلام‌آباد)	دارایی‌های محلهٔ مورد بررسی در ابعاد مالی، طبیعی، فیزیکی، اجتماعی و انسانی، سیاسی، برابر نبوده و به‌همین‌دلیل میزان آسیب‌پذیری معیشتی افزایش و میزان کاهش دارایی‌ها سرعت گرفته است. توانمندسازی، مطلوب‌ترین راهکار افزایش دارایی‌ها در این محله است. افزایشی که باید به‌صورت جامع در همهٔ دارایی‌ها باشد.
جمعه‌پور و کیومرث (۱۳۹۱)	بررسی اثرات گردشگری بر دارایی‌ها و فعالیت‌های معیشتی مردم در چارچوب معیشت پایدار گردشگری (مورد: روستای زیارت)	گردشگری در وضعیت موجود، نتوانسته موجب افزایش دارایی‌های معیشتی روستاییان شود و نقش مؤثری در تأمین معیشت‌شان داشته‌باشد. راهبردهای معیشتی و سازمان و مؤسسات درگیر در تأمین معیشت روستاییان وضعیت مطلوبی نداشته و گردشگری نتوانسته آن‌ها را در راستای تأمین معیشت روستاییان فعال و متحول سازد.
پاول و همکاران[1] (۲۰۲۰)	توسعهٔ اندازه‌گیری شاخص‌های ترکیبی به‌منظور ارزیابی پایداری معیشت خانوارهای مبتنی بر کشت گذرا در شمال هند	نتایج، نشان‌دهندهٔ آسیب‌پذیری بالای معیشت خانوارها به‌دلیل سطح اندک دارایی‌ها است. سرمایه‌های مالی و اجتماعی، مهم‌ترین نقش را در پایداری معیشت خانوارهای در حال جابه‌جایی داشتند. تلاش‌های انجام‌شده درجهت کاهش فقر ثمربخش نبوده و تلهٔ فقر بر معیشت خانوارها تسلط یافته است.
مال هرب و همکاران[2] (۲۰۲۰)	سرمایهٔ اجتماعی و کاهش آسیب‌پذیری جوامع روستایی جزایر سلیمان	سرمایهٔ اجتماعی مناسب (برابری جنسیتی، انسجام اجتماعی، رهبری، دسترسی برابر) مردم روستایی یک عامل مهم در کاهش آسیب‌پذیری به تغییرات اقلیمی بوده و بایستی تقویت آن به‌عنوان یک استراتژی در چارچوب سیاست‌های انعطاف‌پذیری

[1] Paul et al
[2] Malherbe et al

محقق (محققان) و سال پژوهش	عنوان	نتایج
		معیشتی مورد توجه قرار گیرد.
کانگ و همکاران[1] (۲۰۱۹)	تأثیر سرمایه‌های معیشتی بر راهبردهای سازگاری، شواهدی از معیشت خانوارهای روستایی چین (ووشن بنر)	نوع اتخاذ استراتژی‌های سازگاری و مقابلهٔ روستاییان، با میزان و نوع دسترسی به سرمایه‌ها ارتباط معنی‌داری دارد. سرمایه‌های اجتماعی و طبیعی و سپس سرمایه‌های کالبدی و انسانی، بیشترین اثرگذاری را به‌ترتیب در نوع اتخاذ استراتژی‌ها دارند.
آیوتاکورن[2] (۲۰۱۹)	شبکه‌های اجتماعی و استراتژی تاب‌آوری معیشتی در میان زنان چیانگ‌مای[3] تایلند	شبکه‌سازی و افزایش پیوند با گروه‌های مرم‌نهاد، دانشگاهی و تجار به‌عنوان یک استراتژی مؤثر در احیای حقوق زنان منطقه در راستای بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی آن، ایجاد گروه‌های هم‌پیوند و عملگرا و درنتیجه تحقق امنیت غذایی، مورد استفاده قرار گرفت. درواقع، سرمایه‌های اجتماعی، هم به‌عنوان یک استراتژی و هم به‌عنوان یک سرمایه درجهت تولید، به‌کار گرفته شد.
لی و همکاران[4] (۲۰۱۸)	بررسی اثرگذاری مخاطرهٔ بهمن بر معیشت پایدار روستاییان در ناحیه‌ای در شرق فلات تبت در کشور چین	به‌ترتیب؛ کاهش سرمایه‌های مالی، فیزیکی، انسانی، اجتماعی و طبیعی را مهم‌ترین پیامد منفی این مخاطره معرفی کرده‌اند که موجب کاهش سطح پایداری معیشت روستاییان شده است.
چن و همکاران[5] (۲۰۱۸)	سازگاری معیشتی کشاورزان با تغییرات آب‌وهوایی در مناطق خشک (مورد: شمال هند)	فقدان دارایی‌های معیشتی، کمبود آگاهی و حمایت از آن‌ها درجهت به‌دست‌آوردن دارایی‌ها از مهم‌ترین عوامل عدم‌توان سازگاری معیشتی روستاییان با بحران خشکسالی است.
مبیبا و همکاران[6] (۲۰۱۸)	سرمایهٔ اجتماعی وابسته به سرمایهٔ طبیعی در برابر شوک‌های منفی معیشتی	به‌دنبال وقوع شوک و بحران‌ها، بهره‌برداری از سرمایه‌های طبیعی در روستاها افزایش یافته و سرمایهٔ اجتماعی، هرچند تأثیر کمی به‌دلیل شدت فقر منطقه در کاهش بهره‌برداری داشت، به‌عنوان یک مکمل مناسب با سرمایه‌های طبیعی، می‌تواند اثرگذاری به‌مراتب مطلوب‌تری از اتخاذ سیاست‌های مقابله‌ای (مخرب و اقتصادگرا) بعد از وقوع بحران‌ها در کاهش فشار بر سرمایه‌های معیشتی (منابع طبیعی) با وقوع بحران‌ها داشته باشد.
کاتاراجی و اوکازاکی[7] (۲۰۱۸)	بازیابی معیشت خانوارها بعد از زلزلهٔ نپال (مورد: بانگاماتی[8])	دسترسی و ایجاد سرمایه‌های معیشتی، مهم‌ترین، عامل مؤثر بر سرعت بازیابی و بازگشت معیشت خانوارها به روال عادی زندگی بوده است. در این میان، سرمایه‌های مالی و اجتماعی مؤثرترین سرمایه‌ها در این فرایند مشخص شدند. تشدید استفاده از سرمایه‌ها، کاهش هزینه و اتکا به سرمایه‌های اجتماعی، مهم‌ترین استراتژی‌های مقابله‌ای عنوان شده‌اند.
کمکس[9] (۲۰۱۵)	نقش سرمایه‌های طبیعی در پایداری معیشتی روستاهای کوهستانی (مورد: منطقهٔ سوانتی[10]-گرجستان)	روستاهای دورتر از مراکز بازاری (مشاغل متنوع) و در کوهستان دارای ارتباط و وابستگی بیشتری از سایر روستاها به منابع طبیعی هستند (وابستگی درآمدی بیش از ۶۰ درصد) و اجرای طرح‌های جایگزین به‌منظور تأمین معیشت (گردشگری ورزشی)، نیازمند تضمین بهره‌مندی درآمدی آن‌ها و جبران منافع حاصل از منابع طبیعی ازدست‌رفته (تخریبی) باشد.

[1] Kuang, Foyuan., et al
[2] Ayuttacorn
[3] Chiang Mai
[4] Li et al
[5] Chen et al
[6] Mbiba et al
[7] Chatterjee and Okazaki
[8] Bungamati
[9] Kemkes
[10] Svaneti

محقق (محققان) و سال پژوهش	عنوان	نتایج
اودمیل و همکاران[1] و (۲۰۱۵)	تأثیرات خشکسالی بر معیشت روستاییان، وضعیت اقدامات سازشی و تاب‌آوری روستاییان هندی	در ارتباط با تغییرات سطح سرمایه‌های معیشتی، کاهش تولید محصولات کشاورزی، تولیدات دامی، افزایش بیکاری و کم‌درآمدی، مهم‌ترین اثرات اقتصادی، کاهش امنیت غذایی، افزایش مهاجرت، کاهش سطح تحصیلات و مشکلات آموزشی برای کودکان، کاهش وضعیت بهداشت و سلامتی، کاهش شادی و نشاط فردی و جمعی، تضاد و درگیری درجهت دسترسی به منابع آبی، مهم‌ترین تأثیرات اجتماعی و در زمینهٔ محیطی نیز، تخریب جنگل و مرتع، کاهش کیفیت و کمّیت منابع آب، تخریب و تضعیف حیات وحش، کاهش سطح آب‌های زیرزمینی و برداشت بی‌رویه از آن‌ها مهم‌ترین پیامدهای منفی خشکسالی بر معیشت ساکنان بوده و با وجود آشنایی کشاورزان با روش‌ها و اقدامات سازگارکننده با این تغییرات که کاهندهٔ تاثیرات منفی است، اما اقدامات عملی درجهت اجرای آن‌ها در بخش کشاورزی کافی نبوده و مردم محلی نیز از اقدامات دولت در راستای حمایت از آن‌ها و مقابله با خشکسالی رضایت نداشتند.
ارنستین و همکاران[2] (۲۰۱۰)	تهیهٔ نقشهٔ فقر براساس دارایی‌های معیشتی (مورد: در دشت‌های هندو-گنگتی، هند[3])	مدیریت فقر، نیازمند نمایش فضایی براساس دارایی‌های معیشتی به‌عنوان مهمترین، عامل اثرگذار در ایجاد و تشدید فقر است. لکه‌های داغ تجمع فقرا با ضعف دسترسی به دارایی‌ها، همپوشانی دارد. در مناطق مختلف، نوع کاهش مطلوبیت دارایی‌ها متفاوت است که نیازمند اتخاذ استراتژی متفاوت برای حذف فقر است. رفع فقر در منطقه، نیازمند هم‌پارچه‌دیدن بهبود وضعیت در همهٔ دارایی‌ها و مکمل‌کردن آن‌ها است.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نظر ماهیت و روش در دستهٔ تحقیقات ترکیبی (کمّی و کیفی) و به‌صورت پیمایشی (مبتنی بر پرسشنامه و مصاحبه) انجام شده است. همچنین از نظر هدف جزو تحقیقات کاربردی محسوب می‌شود. در بخش کمّی، نحوهٔ دسترسی به دارایی‌های معیشتی و در بخش کیفی نیز، علل و عوامل بروز این وضعیت (نحوهٔ دسترسی به دارایی‌های معیشتی)، راهبردهای موجود روستاییان در ارتباط با دسترسی به دارایی‌ها و تأمین معیشت و نتایج حاصل از آن، مورد بررسی و شناسایی قرار گرفته است. اندازه‌گیری وضعیت دارایی‌های معیشتی روستاییان ازطریق تعریف متغیرهای مرتبط با پنج مؤلفهٔ اصلی سرمایه‌های معیشتی، یعنی سرمایه‌های مالی، اقتصادی، اجتماعی، انسانی و نهادی، به شرح جدول ۲ انجام گرفته است.

[1] Udmale et al
[2] Erenstein et al
[3] Indo-Gangetic Plains

جدول ۲. ابعاد، شاخص‌ها و گویه‌های اندازه‌گیری سرمایه‌های معیشتی روستاییان

	متغیر	شاخص‌ها	گویه‌ها	پایایی
سرمایه‌های معیشتی	انسانی	تغذیه و بهداشت	امکان تهیهٔ امکانات و وسایل بهداشتی (فردی، خانوادگی)، مصرف هفتگی مواد پروتئینی، رضایت از وضعیت تغذیه، توان تأمین و پرداخت هزینه‌های بهداشت و درمان، مصرف میوه و سبزیجات، کیفیت بهداشتی مساکن، سلامت نیروی کار.	۰.۸۱
		دانش و مهارت و انگیزه	سطح مهارت‌های عملی و کاری، سطح تحصیلات، باسوادی زنان، امکانات تحصیلی، توانایی بهره‌گیری از رسانه‌ها و نوآوری‌های جدید، وجود روحیهٔ کارآفرینی و خوداشتغالی در نیروی کار، برگزاری دوره‌های مهارت آفرینی، پویایی جمعیت جوان روستا در راستای تحول و پیشرفت	
		اشتغال	تعداد افراد شاغل، اشتغال زنان، ارتقای شغلی، فرصت‌های شغلی	
	اجتماعی	تعلق‌خاطر به روستا و روستایی‌بودن	ترجیح‌دادن سکونت در روستا نسبت‌به شهر، ترجیح‌دادن سرمایه‌گذاری و راه‌اندازی کسب‌وکار در روستا نسبت‌به شهر، احساس افتخار به‌عنوان یک فرد با هویت روستایی، احساس انزوای روستایی	۰.۸۲
		امنیت اجتماعی و اقتصادی	امید به آینده و علاقه به زندگی، امنیت سرمایه‌گذاری روستا، امنیت شغلی (فصلی‌نبودن)، عدم بزهکاری و درگیری در سطح روستاها، خرید تضمینی محصولات، توانایی‌یافتن شغل با ازدست‌دادن شغلی فعلی، تمایل و دسترسی به انواع بیمه (فردی، خانوادگی، مسکونی، تولیدی و کشاورزی)	
		همبستگی و مشارکت و انسجام اجتماعی	کمک مالی به یکدیگر، همکاری (خودیاری) در فعالیت‌های عمرانی روستا، مشارکت در تصمیم‌گیری‌های روستا، انجام فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی مشترک روستاییان، شکل‌گیری تعاونی‌های تولیدی.	
		نهادی	کارآمدی و رضایت از عملکرد شوراها و دهیاران، حمایت خانواده از راه‌اندازی کسب‌وکار جدید، هماهنگی و اقدامات مؤثر حمایتی نهادهای توسعهٔ روستا در راستای توسعه و تأمین معیشت روستاییان، انجام و به‌کارگیری روستاییان در سرمایه‌گذاری‌های کلان در سطح منطقه (بخش خصوصی و دولتی)، حمایت دولت از سرمایه‌گذاران بخش خصوصی در منطقه، سرمایه‌گذاری دولت در تقویت زیرساختی منطقه، دخالت‌دادن و بهره‌گیری از روستاییان در تصمیم‌گیری‌ها و امور اجرایی	
	مالی	درآمد و هزینه	میزان درآمدهای خانوارها، توان تأمین هزینه‌های خانوار، توان راه‌اندازی مشاغل، درآمد دهیاری‌ها، تعداد و تنوع دام‌ها، نفع‌بری مستقیم از فروش محصولات (عدم‌تسلط واسطه‌گری)، درآمدهای غیرکشاورزی روستاییان.	۰.۸۳
		پس‌انداز و وام	میزان پس‌انداز خانوارها، توانایی دریافت وام و بازپرداخت آن، رضایت‌بخشی میزان وام‌های پرداختی، اثربخشی وام‌ها و تسهیلات پرداختی، ارزش اقتصادی زمین و مسکن روستا	
	فیزیکی	مسکن	توانایی تهیهٔ مسکن شخصی، چندکارکردی‌بودن مساکن، استحکام مساکن.	۰.۸۳
		خدمات و امکانات	وضعیت زیرساخت‌های رفاهی و اقامتی (خانه و مراکز بهداشت، دامپزشکی، منابع انرژی (آب، برق و گاز)، مغازه‌های خرده‌فروشی سطح روستاها، زیرساخت‌های حمل‌ونقل)، بهداشت محیطی، صنایع، کارگاه‌های تبدیلی محصولات و تولید محصولات خُرد.	
		ماشین‌آلات	دسترسی به ماشین شخصی، مالکیت و دارابودن ابزارآلات مورد نیاز انجام فعالیت‌های کشاورزی، خدماتی و صنعتی.	
	طبیعی	کشاورزی	برداشت از زمین‌های زراعی و باغات، مساحت اراضی باغی و زراعی، توان مقابله با مخاطرات محیطی در برداشت محصول، داشتن منابع طبیعی قابل بهره‌برداری، بهره‌برداری از منابع طبیعی	۰.۸۲
		چشم‌انداز طبیعی	زیبایی چشم‌انداز طبیعی روستا، حفاظت از محیط طبیعی روستا	

منابع: حاجی‌حسینی و همکاران، ۱۳۹۸؛ جمعه‌پور و کیومرث، ۱۳۹۱؛ اعظمی و شانازی، ۱۳۹۷؛ صرافی و شمسایی، ۱۳۹۳؛ خراسانی و همکاران، ۱۳۹۲؛ قیداری و همکاران، ۱۳۹۳؛ Kuang et al؛ Erenstein et al, 2010؛ Malherbe et al, 2020).

جامعهٔ آماری این پژوهش را خانوارهای روستایی ساکن در شهرستان مریوان دربرمی‌گیرند که تعداد آن‌ها مطابق با سرشماری ۱۳۹۵، ۱۲۸۳ خانوار در قالب ۱۴۹ روستا بوده است (آمارنامهٔ جمعیتی ۱۳۹۵ استانداری استان کرستان). براین‌اساس و درجهت مشخص‌کردن حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده و حجم نمونهٔ آماری پژوهش، برابر با ۳۲۰ خانوار محاسبه شد. سپس به روش طبقه‌ای، تعداد پرسشنامه‌های تعلق‌گرفته به هر دهستان از تعداد کل پرسشنامه‌ها (۳۲۰) مشخص شد. درادامه روستاها در هر دهستان براساس عامل تعداد خانوار، دسته‌بندی شدند. براساس این عامل با توجه به شرایط منطقهٔ روستاهای هر دهستان در سه گروه پرجمعیت (۲۵۰ خانوار به بالا)، جمعیت متوسط (۱۰۰-۲۵۰ خانوار) و کم‌جمعیت (زیر ۱۰۰ خانوار)، دسته‌بندی و از هر دسته با توجه به تعداد روستای موجود در دسته سهم آن از تعداد پرسشنامه‌های تعلق‌گرفته به آن دهستان مشخص شد. برای نمونه در دهستان خاوومیرآباد به‌دلیل قرارداشتن ۱۳ و ۱۰ و ۸ روستای دهستان به‌ترتیب در طبقهٔ اول، دوم و سوم جمعیتی که مشتمل بر ۴۲ و ۳۳ و ۲۵ درصد کل روستاهای این دهستان (۳۱ روستای دارای سکنه) هستند، به همین نسبت درصدها، از تعداد کل پرسشنامه‌های دهستان (۷۱ پرسشنامه) به‌ترتیب برابر با ۳۰، ۲۴ و ۱۸ پرسشنامه به این طبقات جمعیتی روستایی، تعلق گرفت و سپس در هر طبقهٔ جمعیتی نیز روستایی به‌صورت قرعه‌کشی انتخاب و پرسشنامه‌ها به‌صورت روش نمونه‌گیری تصادفی ساده با انتساب متناسب، در میان سرپرستان خانوار آن روستا به تعداد مشخص شده، توزیع و تکمیل شد. روایی تحقیق با کسب نظر از استادان و محققانی که سابقهٔ کارهای مشابه را داشته‌اند، انجام شد و برای پایایی دربارهٔ تمام شاخص‌ها پایایی محاسبه شد که میانگین کلی ۸۱.۲ برای همهٔ شاخص‌ها به‌دست آمد.

جدول ۳. توزیع طبقه‌ای پرسشنامه‌ها در سطح دهستان‌های شهرستان و روستاهای منتخب

دهستان‌های شهرستان	تعداد خانوارها	تعداد پرسشنامه‌های تعلق‌گرفته	طبقات جمعیتی	روستاهای منتخب	تعداد پرسشنامهٔ تخصیصی
زریبار	۲۷۲۰	۷۲	کم‌جمعیت	کال سفلی	۳۰
			متوسط جمعیت	کانی سانان	۲۶
			پرجمعیت	سیاناو	۱۶
سرکل	۳۸۱۱	۱۰۰	کم‌جمعیت	وسنه	۲۳
			متوسط جمعیت	بالک	۴۰
			پرجمعیت	چور	۳۷
کوماسی	۸۵۳	۲۲	کم‌جمعیت	چوئین	۱۱
			متوسط جمعیت	پیرخضران	۶
			پرجمعیت	کوره دره	۵
گلچیدر	۹۷۰	۲۷	کم‌جمعیت	پلوره	۱۴
			متوسط جمعیت	آلی همدان	۸
			پرجمعیت	جانوره	۵
سرشیو	۱۰۴۷	۲۸	کم‌جمعیت	گیلی کران	۱۵
			متوسط جمعیت	ماسیدر	۸

دهستان‌های شهرستان	تعداد خانوارها	تعداد پرسشنامه‌های تعلق‌گرفته	طبقات جمعیتی	روستاهای منتخب	تعداد پرسشنامهٔ تخصیصی
			پرجمعیت	گوگجه	۵
خاوومیرآباد	۲۶۸۲	۷۱	کم‌جمعیت	نچی	۲۹
			متوسط جمعیت	خاو	۲۴
			پرجمعیت	جشنی‌آباد	۱۸
مجموع	۱۲۰۸۳	۳۲۰	کم‌جمعیت	----	۱۲۲
			متوسط جمعیت	----	۱۱۲
			پرجمعیت	----	۸۶

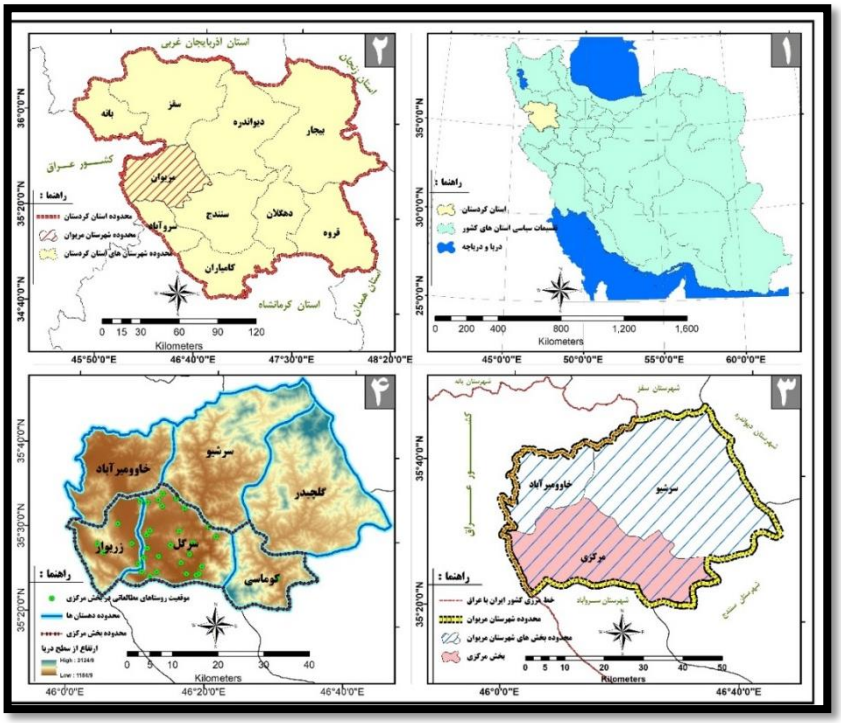
(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰)

اما در بخش کیفی و به‌منظور شناسایی علل و عوامل وضعیت دسترسی به سرمایه‌های معیشتی و تأمین معیشت در سطح روستاهای منطقه و نیز راهبردهای اتخاذی روستاییان در مواجهه با این وضعیت، نیاز به انجام مصاحبه عمیق و هدفمند بود. دراین‌راستا نیز با مدیران توسعه‌ای منطقه (فرمانداری، بخشداری، دهیاری، تعاون روستایی، منابع طبیعی، میراث فرهنگی و گردشگری، جهاد کشاورزی، موسسات تأمین‌کنندهٔ منابع مالی با درنظرداشتن معیارهای سابقهٔ مدیریت بیشتر از ۳ سال و آشنایی با منطقه، دهیاران نمونهٔ شهرستان)، آگاهان محلی روستاها (افراد سرشناس، بومی و دارای تحصیلات و شناخته‌شده در روستاها که توسط بخشداری‌ها با همکاری دهیارها، معرفی شدند) و آگاهان و متخصصان علمی منطقه (دارای مطالعات مشابه و آگاه به منطقه با مدارک و تحصیلات عالیه در رشته‌های مرتبط با توسعهٔ روستاها)، مصاحبه‌هایی عمیق و باز انجام گرفت. پایان مصاحبه‌ها، رسیدن به اصل اشباع نظری بود، یعنی شنیدن پاسخ‌های تکراری از افراد مصاحبه‌شونده. رسیدن به این اصل، در مصاحبه با ۲۲ نفر از اعضای نامبرده حاصل آمد.

تجزیه‌وتحلیل داده‌ها در بخش کیفی با استفاده از تکنیک تئوری بنیادی و در بخش کمّی با بهره‌گیری از آزمون t تک‌نمونه‌ای، انجام گرفت. روایی ابزار اندازه‌گیری با تأیید کارشناسان پژوهش و بررسی مطالعات متعدد داخلی و خارجی پیشین و پایایی نیز با محاسبهٔ ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰.۷۸، مورد تأیید قرار گرفت.

معرفی منطقهٔ مورد مطالعهٔ پژوهش

شهرستان مریوان به مرکزیت شهر مریوان یکی از ۱۰ شهرستان این استان در غرب استان و در مجاورت خاک عراق با طول جغرافیایی ۴۵ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۴۶ درجه و ۴۵ دقیقهٔ طول شرقی و ۳۵ درجه و ۲ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۴۸ دقیقهٔ عرض شمالی، واقع شده است. این شهرستان با مساحتی بالغ بر ۲۳۲۶.۴ کیلومتر مربع به مرکزیت شهر مریوان، دارای ۳ بخش، ۶ دهستان و ۱۴۹ آبادی دارای سکنه است. در آبان ۱۳۹۵، جمعیت شهرستان ۱۹۵۲۶۳ نفر بوده است. از این تعداد، ۱۵۱۱۸۸ نفر ساکن در نقاط شهری، ۴۴۰۷۴ نفر ساکن در نقاط روستایی بوده‌اند. میزان روستانشینی در این شهرستان ۲۲/۵۷ درصد است (فرهنگ آبادی‌های ۱۳۹۵ شهرستان مریوان). اشتغال مردم محلی در نواحی روستایی، وابسته به فعالیت‌های کشاورزی (دامداری، باغداری، زراعت، زنبورداری)، تجارت مرزی (به‌صورت قاچاق و کولبری) و به‌صورت بسیار محدود در عرصهٔ گردشگری روستایی است.

شکل ۲. نمایش موقعیت منطقهٔ مورد مطالعه،

منبع: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

یافته‌های پژوهش

همان‌طور که نتایج ارائه‌شده در جدول زیر نشان می‌دهد، در سطح معنی‌داری ۰.۰۰۵ و با محاسبهٔ میانگین مجموع برابر با ۲.۶۴ و منفی محاسبه‌شدن آمارهٔ t، می‌توان عدم‌دسترسی مناسب روستاییان شهرستان مریوان به دارایی‌های معیشتی را تأیید کرد. عدم‌دسترسی به دارایی‌های معیشتی که هستهٔ اصلی تأمین معیشت روستاییان را دربرمی‌گیرد، در این منطقهٔ مرزی با توجه به ارتباط متقابل توسعه و امنیت، با افزایش آسیب‌پذیری و کاهش سطح کیفیت زندگی، منجر به ایجاد تهدیدات امنیتی (قاچاق و مشاغل کاذب، شورش و ناامنی، تداوم کولبری، تخلیهٔ جمعیت مرزی‌نشین و ایجاد حفره‌های امنیتی، افزایش جمعیت حاشیه‌نشین در شهر مریوان، ایجاد حس بی‌عدالتی و فاصله‌گرفتن مردم از حاکمیت)، می‌شود. همچنین زمینه‌ساز تداوم مهاجرت‌های روستایی به شهر مریوانی شود که در وضعیت کنونی نیز مهم‌ترین معضل آن مرتبط با پدیدهٔ خزش ناموزون شهری و رشد بی‌برنامه و بدقوارهٔ شهر مریوان به‌واسطهٔ گسترش جمعیت حاشیه‌نشین این شهر است. به‌علاوه، کاهش جمعیت و تخلیهٔ روستاها به معنی اتلاف منابع آب و خاک و تعطیلی یک واحد تولیدی خواهد بود که منجر به افزایش آسیب‌پذیری اقتصاد منطقه‌ای خواهد شد. دسترسی نامناسب به دارایی‌های معیشتی، همچنین موجب افزایش جمعیت فقرا در میان روستاییان و گسترش، تداوم و چندسطحی‌شدن تلهٔ فقر در میان روستاهای منطقه می‌شود. فقر درآمدی (زیرخط فقر بودن خانوارها)، فقر قابلیتی (عدم‌توان بهره‌گیری از ظرفیت‌های فردی و جمعی)، طرد اجتماعی و محرومیت، از مهم‌ترین پیامدهای مرتبط با تقویت و تداوم تلهٔ فقر در منطقه به‌واسطهٔ عدم‌دسترسی مناسب روستاییان به دارایی‌های معیشتی خواهد بود.

با نگاهی به ابعاد موردسنجش دارایی‌های معیشتی، می‌توان پی‌برد که در همهٔ انواع دارایی‌ها به‌استثنای دارایی‌های طبیعی، مقدار میانگین محاسبه‌شده کمتر از آلفای ۰.۰۵ بوده تا بتوان با اطمینان ۹۵ درصد، به عدم‌مطلوبیت وضعیت دسترسی روستاییان به آن‌ها اذعان داشت. در این میان، در دارایی‌های طبیعی، میانگین محاسبه‌شده برابر با ۳.۱۵ در سطح معنی‌داری ۰.۰۵، هرچند به‌صورت نسبی وضعیت مطلوب دارایی‌های طبیعی روستاهای منطقه را نشان می‌دهد، اما با توجه به منفی‌بودن حد پایین و مثبت‌بودن حد بالا و نیز بررسی وضعیت توزیع میانگین‌ها در متغیرهای بررسی این شاخص، می‌توان به شکننده‌بودن این مطلوبیت نسبی دارایی‌های طبیعی روستاهای منطقه پی‌برد. به‌گونه‌ای که چنانچه وضعیت دارایی‌های طبیعی به‌ویژه در بحث بهره‌برداری از ظرفیت‌ها و توان‌ها و نیز حفاظت از آن‌ها رعایت نشود و مورد توجه واقع نشود، به‌سرعت این دسته از دارایی‌ها نیز به وضعیت سایر دارایی‌های مورد سنجش دچار می‌شوند. نبایستی از یاد برد که انواع دارایی‌های معیشتی نه به‌صورت جداگانه، بلکه به‌صورت یک مجموعهٔ هم‌پیوند در نظر گرفته می‌شوند و تأمین معیشت پایدار، مرتبط با مطلوبیت همهٔ ابعاد آن است و قدر مسلم عدم‌مطلوبیت سایر ابعاد دارایی‌های معیشتی به مطلوبیت نسبی دارایی‌های طبیعی نیز اثرگذار خواهد بود که نمونهٔ بارز آن را می‌توان در تخریب‌های متعدد طبیعی توسط روستاییان در راستای کسب درآمد (گسترش باغات انگور دیم، زغال‌گیری، قاچاق چوب، برداشت افراطی گیاهان دارویی و خودرو خوراکی و...) یا بی‌توجهی به محیط طبیعی در سطح منطقه دید.

دارایی‌های فیزیکی و سپس دارایی‌های مالی با کمترین میانگین‌های محاسبه‌شده، با نامناسبترین وضعیت دسترسی از سوی پاسخ‌دهندگان روبه‌رو شده‌اند. دارایی‌های فیزیکی، زمینه‌ساز و بستر تحول اقتصادی و به‌تبع آن افزایش دارایی‌ها و دارایی‌های مالی نیز هستهٔ اصلی و مهم‌ترین نوع دارایی‌های در راستای تأمین معیشت روستاییان در این منطقهٔ محروم مرزی، محسوب می‌شوند که فقر مالی، ویژگی اصلی معیشت روستاییان بوده و تداوم هر فعالیت توسعه‌ای منوط به اثرگذاری مالی و اقتصادی آن در معیشت مردم محلی است.

عدم‌مطلوبیت دارایی‌های انسانی با محاسبهٔ میانگین نامناسب برابر با ۲.۶۱ در سطح معنی‌داری ۰.۰۵، می‌تواند، تأییدی بر این مطلب باشد که در سطح منطقه، نیروی انسانی به سرمایهٔ انسانی بدل نشده و توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در میان نیروی انسانی، نادیده گرفته شده است؛ اما وضعیت سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی نیز که در این منطقه حاشیه‌ای و محروم که با ضعف‌های متعددی در عرصهٔ مالی، مدیریتی و زیرساختی روبه‌رو است، می‌توانند تا حدی جبران‌کنندهٔ ضعف‌ها بوده و اجتماعات روستایی را با همگرایی (اجتماعی و اقتصادی برای مثال، تشکیل گروه‌های کاری و تعاونی‌ها، کسب‌وکارهای مشترک، کمک مالی به یکدیگر، رعایت حقابه‌ها در چارچوب حقوق عرفی و...) در راستای تأمین معیشت و کاهش آسیب‌پذیری معیشتی، تاب‌آورتر کنند. در وضعیت مناسبی ارزیابی نشده و میانگین محاسبه‌شده برابر با ۲.۵۷ نشان می‌دهد که محیط اجتماعی و فرهنگی روستاهای منطقه، محیط حمایت‌کننده از توسعهٔ اقتصادی و حرکت در مسیر معیشت پایدار نیست. این چنین محیطی نمی‌تواند حمایت‌کننده از تحول اقتصادی مبتنی بر حرکت جمعی و فردی روستاییان باشد و فضای کسب‌وکار را همانند وضع موجود روستاهای منطقه به‌شدت با چالش و رکود مواجه می‌سازد. در این میان، با توجه به وابستگی شدید روستاییان محروم، همانند منطقهٔ مورد مطالعه به نهادهای دولتی به‌عنوان تنها متولی توسعه در غیاب بخش خصوصی و محلی توانمند، عدم‌رضایت از وضعیت عملکرد نهادهای دولتی و وضعیت مدیریتی در شاخص نهادی، باعث ایجاد حس بی‌عدالتی، طرد و انزوا، بی‌انگیزگی و درنهایت، گسترش تلهٔ فقر در منطقه می‌شود. روستاییان،

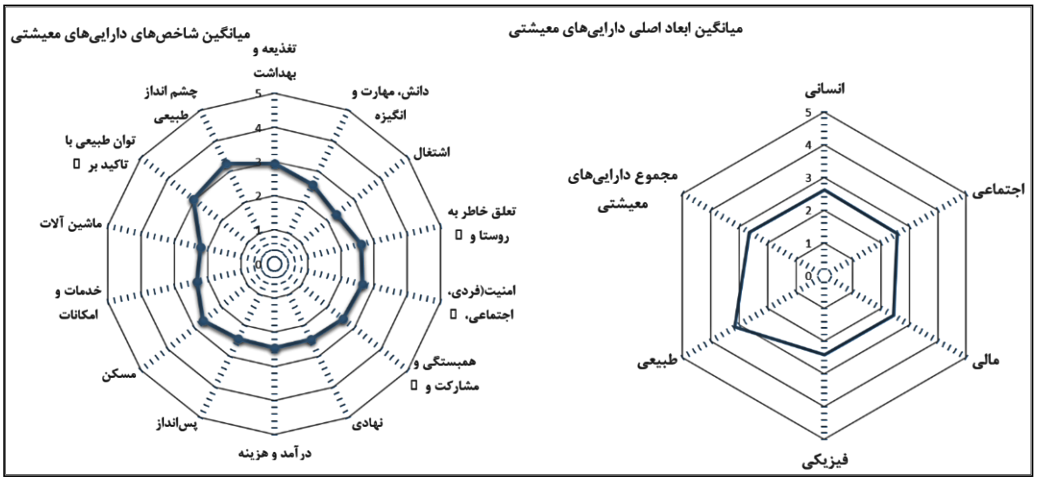
اظهار می‌داشتند که طرح‌ها و برنامه‌های توسعهٔ اقتصادی که منجر به افزایش سطح درآمدهای روستاییان یا افـزایش بهره‌وری و سودآوری بخش کشاورزی به‌عنوان عرصهٔ اصلی شغلی شود؛ از سوی نهادهای دولتی اجرایی نشده یا اگـر برنامه‌هایی هـم در راسـتای توسـعهٔ اقتصـادی اجرایـی شـده اسـت، بـه‌دلیـل ضـعف در اجـرا، ضـعف در نظـارت و عدم‌مشارکتی‌بودن، کمترین تأثیر را بر تغییر وضعیت نامطلوب موجود در زمینهٔ افـزایش دسترسـی بـه دارایـی‌هـای مالی و تحول در معیشت آن‌ها داشته است.

سه شاخص دسترسی به خدمات و امکانات، ماشین‌آلات و اشتغال، در میان شاخص‌های چهارده‌گانـه مـورد سـنجش دارایی‌های معیشتی روستاییان، با کمترین میانگین‌های حاصل، همراه شده‌اند. دو شاخص دسترسـی بـه خـدمات و امکانات و اشتغال را می‌توان هسته‌های مرکزی و محرک‌های اصلی، بهبود وضـعیت معیشـتی و افـزایش دارایـی‌هـا، عنوان کرد. ضعف خدمات و امکانات، مانع مهمی در راستای اشتغالزایی در سطح روستاهای منطقه به‌ویژه روستاهای کم‌جمعیت و دورافتاده‌تر که با ضعف زیرساختی بیشتری روبه‌رو هستند، به‌شمار می‌رود. در وضعیت کنونی؛ بسیاری از روستاها به‌واسطهٔ عدم‌دسترسی به خدمات و امکانات مورد نیاز، نمی‌توانند به ایجاد طرح‌هـای اشـتغالزایی، کشـت محصولات پرتقاضا با وجود دارابودن زمینه‌هـا؛ بپردازنـد و بـا کـاهش قیمـت خریـد و کیفیـت محصـولات تولیـدی (به‌واسطهٔ حمل‌ونقل دشوار و عدم‌دسترسی مناسب به بازار) و درنهایت، عدم‌بهره‌گیـری از ظرفیـت‌هـای اشـتغالزایی (به‌ویژه در بخش گردشگری)، روبه‌رو شده‌اند. بدون دسترسی به خدمات و امکانات مورد نیاز، اشـتغالزایی در نـواحی روستایی بر کاغذ مانده و ایجاد و پایداری مشاغل در راستای تـأمین معیشـت پایـدار، حاصـل نمـی‌شـود. همچنـین اقتصاد تک‌محصولی مبتنی بر کشاورزی سنتی، تسلط گرایش به مشاغل واسطه‌ای، کاذب و قاچاق، عدم‌متنـوع‌بـودن محیط اقتصادی روستاها و غافل‌شدن از ظرفیت‌های اشتغالزایی نواحی روستایی مورد مطالعه در کنار ضعف مهـارتی نیروی انسانی (با تأکید بر تبدیل نقش زنان از جنبهٔ تولیدگری به جنبهٔ مصرف‌کنندگی، غیرفعال‌بودن و کـم‌اثربـودن در اقتصاد خانوارها)، زمینه‌ساز نامناسب‌بودن وضعیت اشتغال شده است.

جدول ۴. جمع‌بندی پاسخ‌های ارائه‌شده به وضعیت دسترسی به دارایی‌های معیشتی در نواحی روستایی شهرستان مریوان

میانگین نظری: ۳ / شاخص‌ها و ابعاد اصلی دارایی‌های معیشتی	تفاوت از حد مطلوب	مقدار t	سطح معنی‌داری	درجهٔ آزادی	میانگین	سطح اطمینان ۹۵ درصد	
						پایین‌تر	بالاتر
تغذیه و بهداشت	-0.060	-۱.۸۰	۰.۰۳۲	۳۱۹	2.94	-۰.۲۱۸	-۰.۱۱۰
دانش، مهارت و انگیزه	-0.420	-۴.۲۶	۰.۰۰۶	۳۱۹	2.58	-۰.۴۳۳	-۰.۱۵۴
اشتغال	-0.680	-۹.۳۲	۰.۰۰۱	۳۱۹	۲.۳۲	-۰.۸۵۵	-۰.۵۵۵
انسانی	-0.390	-۶.۳۷	۰.۰۰۵	۳۱۹	۲.۶۱	-۰.۴۸۳	-۰.۲۵۱
تعلق خاطر به روستا و روستایی‌بودن	-0.390	-۴.۹۳	۰.۰۰۹	۳۱۹	۲.۶۱	-۰.۶۰۷	-۰.۲۵۷
امنیت (فردی، اجتماعی، اقتصادی)	-0.360	-۴.۱۵	۰.۰۱۵	۳۱۹	۲.۶۴	-۰.۴۵۸	-۰.۱۷۰
همبستگی و مشارکت و انسجام اجتماعی	-0.430	-۶.۱۷	۰.۰۱۹	۳۱۹	۲.۵۸	-۰.۵۶۹	-۰.۲۹۱
نهادی	-0.540	-۶.۹۱	۰.۰۰۱	۳۱۹	۲.۴۶	-۰.۷۰۲	-۰.۳۹۲
اجتماعی-فرهنگی	-0.430	-۶.۴۴	۰.۰۰۸	۳۱۹	۲.۵۷	-۰.۵۳۸	-۰.۳۱۵
درآمد و هزینه	-0.550	-۸.۲۲	۰.۰۰۰	۳۱۹	۲.۴۵	-۰.۷۹۶	-۰.۴۸۶
پس‌انداز	-0.570	-۵.۲۶	۰.۰۰۰	۳۱۹	۲.۴۳	-۰.۶۱۱	-۰.۲۹۷
مالی	-0.560	-۸.۹۸	۰.۰۰۲	۳۱۹	۲.۴۴	-۰.۶۵۵	-۰.۴۱۷
مسکن	-0.330	-۳.۹۸	۰.۰۱۵	۳۱۹	۲.۶۷	-۰.۴۸۲	-۰.۱۶۳
خدمات و امکانات	-0.680	-۸.۸۵	۰.۰۰۲	۳۱۹	۲.۳۲	-۰.۷۱۰	-۰.۴۴۸
ماشین‌آلات	-0.790	-۱۰.۴۴	۰.۰۰۰	۳۱۹	۲.۲۱	-۱.۰۴	-۰.۷۱۲
فیزیکی	-0.590	-۷.۹۳	۰.۰۰۳	۳۱۹	۲.۴۱	-۰.۶۷۱	-۰.۴۰۱
توان طبیعی با تأکید بر کشاورزی	0.040	۲.۲۱	۰.۰۳۱	۳۱۹	۳.۰۴	۰.۰۱۶	۰.۳۲۷
چشم‌انداز طبیعی	0.270	۳.۹۲	۰.۰۲۹	۳۱۹	۳.۲۷	۰.۱۳۹	۰.۴۱۵
طبیعی	0.150	۳.۲۱	۰.۰۲۱	۳۱۹	۳.۱۵	۰.۰۸۶	۰.۳۶۳
وضعیت دسترسی به دارایی‌های معیشتی	-0.360	-۸.۵۵	۰.۰۱۰	۳۱۹	۲.۶۴	-۰.۴۱۵	-۰.۲۵۸

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰)

شکل ۳. میانگین تارعنکبوتی شاخص‌ها و ابعاد اصلی دسترسی به دارایی‌های معیشتی روستاییان

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰)

در ادامه درجهت ریشه‌یابی و آسیب‌شناسی وضع موجود با بهره‌گیری از تکنیک تئوری بنیادی (طی سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی) علل و عوامل مؤثر بر دسترسی نامناسب روستاییان شهرستان مریوان به دارایی‌های معیشتی در مصاحبه‌های هدفمند با متخصصان و آگاهان علمی و محلی، مسئولان توسعه‌ای و مدیران شهرستانی و فعالان اقتصادی و کارآفرینان سطح شهرستان به شرح جدول زیر شناسایی شد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، موانع و مشکلات بسیاری، هم در عرصه‌های فعالیتی مرتبط با مدیران توسعه‌ای و هم در میان اجتماعات محلی و در عرصه‌ای فراگیرتر در فضای کسب‌وکار منطقه در برابر دسترسی به دارایی‌های معیشتی در سطح شهرستان، وجود دارد.

جدول۵. شناسایی علل و عوامل دسترسی و توزیع نامناسب سرمایه‌های معیشتی نواحی روستایی شهرستان مریوان با تکنیک تئوری بنیادی

مقوله‌های مرکزی	مقوله‌ها	مفاهیم مشترک
نارسایی‌های نهادی	ضعف برنامه‌ریزی، سیاستگذاری و مدیریتی توسعه‌ای	نبود برنامهٔ بلندمدت توسعهٔ اقتصادی در سطح شهرستان با تعیین نقش روستاهای در این مسیر، تسلط دلالان و واسطه‌ها بر سود محصولات کشاورزی روستاها؛ راندمان اندک اراضی (تسلط اراضی دیم و خُرد)؛ سنتی‌بودن وضعیت کشاورزی، عدم‌مهارت‌آفرینی در میان روستاییان در حوزه‌های اشتغالی خارج از بخش کشاورزی، در حاشیه بودن روستاها نسبت‌به شهر مریوان در یک مدل مرکز-پیرامون؛ مصرف‌گراکردن روستاها، فقدان طرح و برنامهٔ منسجم تنوع‌بخشی اقتصادی، نبود یک رویکرد و برنامهٔ توسعهٔ روستایی با تعیین روستاهای مرکزی و مرکز ثقل، عدم دیدگاه آینده‌نگری و پایداری توسعه در میان مسئولان، عدم‌انجام طرح‌های اولیهٔ شناسایی زمینه‌ها و توانمندی‌های روستاها درجهت جذب سرمایه‌گذاران با محاسبهٔ هزینه–فایدهٔ آن‌ها، عدم‌حرکت به سمت بازاریابی محصولات تولیدی منطقه در بازارهای مصرف شهرستان‌های اطراف و کشور عراق، عدم‌اطلاع‌رسانی و تبلیغات مناسب از توانمندی‌های منطقه در خارج از شهرستان و استان، فقدان رقابت اقتصادی در منطقه، نبود تلاش سازماندهی‌شده درجهت جذب سرمایه‌گذار به منطقه، تأکید و تبلیغ فراوان بر سرمایه‌گذاری در شهر مریوان، تعدد روستاهای کم‌جمعیت و پراکنده، عدم‌زمینه‌سازی و جذب سرمایه‌گذاران از کردستان عراق به منطقه با توجه به تشابه اجتماعی و تفاوت نرخ ارز، مترادف‌دانستن سرمایه‌گذاری در توسعهٔ روستایی با سرمایه‌گذاری در توسعهٔ کشاورزی توسط نهادهای دولتی و مردم محلی، فقدان تعاونی‌ها در منطقه، عدم‌شبکه‌سازی و تشویق سرمایه‌داران بومی روستاها درجهت بازگشت سرمایه (از شهر) و سرمایه‌گذاری در روستا، عدم‌تشکیل انجمن‌های غیردولتی و مردمی به‌منظور جذب و اقناع سرمایه‌گذاران درجهت ورود به منطقه، مهاجرت گسترده از روستاها به شهر مریوان، عدم‌حرکت به سمت رویکرد صادراتی در منطقه با توجه به موقعیت مرزی آن، عدم‌جایگزینی فعالیت‌های اشتغالزا به‌جای قاچاق کالا در منطقه با انسداد مرزها، عدم‌مبارزه با دانه‌درشت‌های عرصهٔ قاچاق در کشور و تأکید بر کولبران در کاهش قاچاق کالا، ضعف و عدم روی‌آوردن به رویکرد توسعهٔ مشارکتی اقتصادی در منطقه.
	نامناسب‌بودن محیط کسب‌وکار منطقه	تسلط فرهنگ دلالی و مشاغل واسطه و قاچاق در منطقه به‌جای خوداشتغالی و کارآفرینی؛ ریسک بالای اشتغالزایی بخش خصوصی در روستاهای منطقه، فقدان رقابت اقتصادی در منطقه؛ شکست کسب‌وکارها و سرمایه‌گذاری‌های قبلی در سطح روستاها و بازتاب آن در میان مردم شهری و روستایی؛ عدم‌حمایت خانواده‌ها از راه‌اندازی کسب‌وکارهای نوپا توسط جوانان؛ عدم اعتقاد مردم محلی و سرمایه‌داران شهری به برگشت سرمایه و سود آن با سرمایه‌گذاری در محیط روستاها؛ تمایل روستاییان به حضور در مشاغل کاذب و واسطه‌ای، به‌واسطهٔ مرزی‌بودن.
	مدیریت امنیتی مرز	مدیریت تهدیدمحورانه این منطقهٔ مرزی؛ عدم‌آگاهی مسئولان امنیتی از ارتباط و تأثیر توسعهٔ اقتصادی در تأمین امنیت پایدار منطقه، قرق مراتع بکر در روستاهای مرزی.
	ضعف قوانین و حمایت‌ها	عدم‌تدوین طرح جامع ساماندهی کولبری در کشور، بوروکراسی شدید اداری برای دریافت وام و راه‌اندازی فعالیت‌های اقتصادی در روستاها، آشفتگی اقتصادی کشور، نبود قوانین حقوقی و قضایی محکم برای

مقوله‌های مرکزی	مقوله‌ها	مفاهیم مشترک
		حمایت از سرمایه‌های سرمایه‌گذاران، نبود یک متولی خاص و فعال در زمینهٔ حمایت از توسعهٔ سرمایه‌گذاری‌ها در روستاها در سطح کشور، منتفع‌شدن سرمایه‌گذاران شهری و فرامنطقه‌ای از منافع تجارت مرزی در منطقه، عدم‌تکمیل شهرک صنعتی در بخش خاوومیرآباد، نابرابری و ناعدالتی فضایی در بهره‌مندی از منافع توسعه در نواحی روستایی و شهری شهرستان، تعطیلی بازارچهٔ مرزی منطقه، تخریب محیط طبیعی منطقه، عدم‌مدیریت مطلوب در زمینهٔ تشویق مردم محلی به سرمایه‌گذاری جمعی توسط دهیاران، مشکلات مرتبط با مالکیت زمین‌ها به‌ویژه زمین‌های کشاورزی در منطقه (به‌منظور یکپارچه‌سازی و جذب سرمایه‌گذار)، عدم‌تکمیل طرح انتقال آب به منطقه، هزینه‌های مالیاتی، عدم‌شناسایی جوانان صاحب ایده در روستاها و هدایت و حمایت آن‌ها در زمینهٔ اشتغالزایی و کارآفرینی.
	ضعف در زیرساخت‌های کالبدی مورد نیاز توسعهٔ اقتصادی	نامناسب‌بودن جاده‌های مواصلاتی به روستاهای مرزی و دورافتاده‌تر از مرکز، عدم‌دسترسی رضایت‌بخش به منابع انرژی در سطح روستاها به‌ویژه ضعف در تأمین منابع آب مورد نیاز، عدم‌دسترسی رضایت‌بخش به اینترنت و آنتن‌دهی موبایل؛ عدم تأمین منابع انرژی مورد نیاز در روستاها در راستای راه‌اندازی واحدهای تولیدی کشاورزی (گلخانه‌ها و...)، ضعف اجرایی و عدم به‌روزرسانی طرح‌های هادی و تعیین حریم روستا درجهت راه‌اندازی واحدهای تولیدی (متفاوت‌بودن راه‌اندازی واحدهای در درون و بیرون حریم).
ضعف منابع مالی	کمبود سرمایهٔ مردم محلی مالی	فقر روستاییان، ناتوانی مردم محلی به دریافت وام‌های اشتغالزایی (شرایط دشوار بازپرداخت و دریافت)، نبود صندوق‌های خُرد محلی؛ کمبود بودجهٔ دهیاری‌ها؛ عدم زمینه‌سازی درجهت ورود بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری، عدم‌شبکه‌سازی و تشویق سرمایه‌داران بومی روستاها درجهت بازگشت سرمایه (از شهر) و سرمایه‌گذاری بر توانمندی‌های روستاها.
ضعف در سرمایه‌های انسانی و اجتماعی	ضعف‌های اجتماعی- فرهنگی	فرهنگ تقدیرگرایی و وابستگی روستاییان؛ شناختن دولت به‌عنوان تنها متولی توسعه در روستاهای منطقه؛ عدم ریسک‌پذیری مردم محلی؛ عدم تمایل به‌واسطهٔ اعتقادات مذهبی و نیز عدم توانایی مردم محلی به دریافت وام اشتغالزایی؛ عدم‌همکاری مردم در اجرای برنامه‌های عملیاتی سرمایه‌گذاری‌های کلان منطقه؛ نازل‌بودن سطح تحصیلات مردم محلی؛ عدم اعتقاد مردم محلی و سرمایه‌داران شهری به بازگشت سرمایه و سود آن با سرمایه‌گذاری در محیط روستاها؛ ارزش شدن قاچاق کالا در منطقه؛ دید تبعیض در میان مردم محلی؛ عدم حمایت از ورود زنان به عرصهٔ توسعهٔ اقتصادی به‌صورت مستقل.

(منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰)

درنهایت، با توجه به وضعیت توزیع و دسترسی نامناسب دارایی‌های معیشتی در میان روستاییان شهرستان مریوان، همان‌طور که در شکل زیر نشان داده شد، راهبردها (تأمین معیشت) و نتایج معیشتی رقم خورده‌اند که جنبهٔ منفی و نامناسب داشته و نشان از گسترش آسیب‌پذیری و عدم‌تاب‌آوری معیشتی روستاییان دارند. درواقع، نوع راهبردهای معیشتی، بازتابی از وضعیت دسترسی به دارایی‌هاست و به همین دلیل است که دارایی‌های معیشتی را هستهٔ اصلی تأمین معیشت پایدار بیان کرده‌اند.

شکل ۴. راهبردها و نتایج معیشتی ایجادشده به‌واسطهٔ دسترسی نامناسب و نامتوازن به دارایی‌های معیشتی در نواحی روستایی شهرستان مریوان،

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۰)

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به‌منظور بررسی و تحلیل وضعیت دسترسی روستاییان شهرستان مریوان به دارایی‌های معیشتی در راستای تدوین راهکارهای متناسب درجهت حرکت در مسیر تأمین معیشت پایدار انجام گرفت. در این ارتباط، سؤالاتی مطرح شد که یافته‌های آن‌ها به شرح زیر حاصل آمد.

سؤال اول: وضعیت برخورداری نواحی روستایی شهرستان مریوان از دارایی‌های معیشتی درجهت تأمین معیشت پایدار، چگونه است؟

پاسخگویی به این پرسش پژوهش با بهره‌گیری از آزمون تی تک‌نمونه‌ای نشان داد که سطح دسترسی روستاییان شهرستان مریوان با توجه به میانگین نامناسب محاسبه‌شده برابر با ۲.۶۴ در سطح معنی داری ۰.۰۵، در وضعیت رضایت‌بخشی قرار ندارد. این نامناسب‌بودن وضعیت دسترسی در میان چهار قسم از دارایی‌های پنجگانهٔ معیشتی اندازه‌گیری‌شده مبتنی بر دارایی‌های مالی، انسانی، اجتماعی و فیزیکی وجود داشت و تنها بُعد دارایی‌های طبیعی بود که به‌صورت شکننده و نسبی وضعیت تا حدی رضایت‌بخش ارزیابی شد. با توجه به این اصل مهم در رویکرد معیشت پایدار که دارایی‌های معیشتی را در یک مجموعهٔ هم‌پیوند و مرتبط به هم مورد بررسی قرار می‌دهد و تأمین معیشت پایدار را در گرو مطلوبیت کمّی و کیفی همهٔ عناصر دارایی‌های معیشتی می‌داند، این وضعیت نسبی مطلوبیت بُعد طبیعی هم، در صورت ادامهٔ وضعیت نامطلوب موجود، به‌سرعت، دچار فروپاشی می‌شود. این وضعیت نشان از گسترهٔ فقر، آسیب‌پذیری و ناپایداری معیشتی در سطح روستاهای شهرستان مریوان دارد. دارایی‌های فیزیکی و سپس دارایی‌های مالی با کمترین میانگین‌های محاسبه‌شده، با نامناسب‌ترین وضعیت دسترسی از سوی پاسخ‌دهندگان، روبه‌رو شده‌اند. در این منطقهٔ مرزی که محرومیت ویژگی بارز فضای اقتصادی و اجتماعی آن است، دسترسی به دارایی‌های مالی، اصل اولیه، محرک و تضمین‌کنندهٔ بقا، موفقیت و اثرگذاری هر اقدام و فعالیت

توسعه‌ای است و تا زمانی که وضعیت دسترسی مالی روستاییان به شیوهٔ مؤثر و چشمگیری بهبود نیابد، نمی‌توان به حرکت در مسیر پایداری معیشتی امیدوار بود. همچنان که بسیاری از سازه‌های رفاهی در سطح روستاهای منطقه بلااستفاده رها شده‌اند. عدم‌مطلوبیت دارایی‌های فیزیکی نیز که زیرساخت‌های مورد نیاز در راستای راه‌اندازی و توسعهٔ کسب‌وکارها عرصهٔ کشاورزی و غیرکشاورزی هستند، موجب افزایش هزینهٔ راه‌اندازی کسب‌وکارها، عدم‌نشاط اجتماعی و تمایل روستاییان به ماندگاری در روستاها، افزایش ریسک سرمایه‌گذاری، عدم‌امکان راه‌اندازی کسب‌وکارها و درنتیجه عدم افزایش دارایی‌های معیشتی به‌ویژه در بُعد مالی می‌شود.

سؤال دوم؛ علل و عوامل مؤثر بر وضعیت دسترسی به دارایی‌های معیشتی در میان روستاهای شهرستان مریوان کدامند؟

به‌منظور پاسخگویی به این پرسش از مصاحبه‌های عمیق هدفمند و تجزیه‌وتحلیل آن‌ها با تکنیک تئوری بنیادی، بهره گرفته شد. نتایج نشان دادند که ۶۳ ضعف در قالب: مؤلفه‌های ضعف برنامه‌ریزی، سیاستگذاری و مدیریتی توسعه‌ای؛ نامناسب‌بودن محیط کسب‌وکار منطقه؛ مدیریت امنیتی مرز؛ ضعف قوانین و حمایت‌ها؛ ضعف در زیرساخت‌های کالبدی مورد نیاز توسعهٔ اقتصادی؛ کمبود سرمایهٔ مالی مردم محلی و ضعف‌های اجتماعی-فرهنگی، مهمترین علل و عوامل و کاستی‌هایی هستند که وضعیت نامناسب موجود دسترسی روستاییان شهرستان مریوان به دارایی‌های معیشتی را موجب شده‌اند. ضعف‌هایی که نشان می‌دهند، در عرصهٔ مدیریت توسعه‌ای روستاهای شهرستان هنوز، توسعه به معنای گسترده و چندوجهی آن درک نشده و تأمین معیشت روستاییان به‌صورت پروژه‌محور و تک‌بُعدی (تأکید بر عمران فیزیکی یا تزریق مالی صِرف، بدون حمایت تا پایداری کسب‌وکارها)، در فرایند توسعهٔ روستایی شهرستان، دیده می‌شود تا در نتیجهٔ این امر، حرکت به سمت تنوع‌بخشی اقتصادی که اصلی‌ترین رویکرد و جهت‌گیری در راستای تأمین معیشت پایدار با افزایش دارایی‌های روستاییان است؛ انجام نگیرد. ضعف‌های مرتبط با مردم محلی به‌ویژه تسلط خُرده‌فرهنگ دهقانی و خصوصیات آن که فرهنگی ضدتوسعه‌ای و ضدتحولی است، موجب شده تا اقدامات و برنامه‌ریزی‌ها نیز با شکست، مواجه شود و مردم محلی که مهم‌ترین نجات‌دهنده و تغییردهندهٔ وضعیت نامطلوب موجود خواهند بود، عملاً نیازی به تغییر و نشاطی برای حرکت فردی و اجتماعی نداشته باشند.

سؤال سوم: مهم‌ترین راهبردهای اتخاذی روستاییان در راستای دستیابی به دارایی‌های معیشتی در راستای تأمین معیشت در نواحی روستایی شهرستان متناسب با وضعیت موجود و نتایج معیشتی حاصل، کدامند؟

با توجه به وضعیت نامناسب دسترسی و برخورداری روستاییان روستاهای شهرستان مریوان به دارایی‌های معیشتی، راهبردهای تأمین معیشت و نتایج معیشتی حاصل، مواردی بودند که نشان از عدم‌تاب‌آوری معیشتی روستاییان و نیز، تبدیل محیط‌های روستایی مورد مطالعه به محیط‌های فاقد زیست‌پذیری و بسترهای تحول‌بخشی معیشتی است. به‌گونه‌ای که فروش دارایی‌ها، افزایش فشار بر منابع آب و زمین، مهاجرت، کاهش مصرف، افزایش مصرف پس‌اندازهای مالی، قرض‌گرفتن، وام‌گرفتن، روی‌آوردن به مشاغل کاذب و قاچاق کالا (کولبری و واسطه‌گری)، افزایش ساعات کار و اجاره‌دادن زمین‌ها، مهم‌ترین راهبردهای اتخاذی و افزایش فقر، آسیب‌پذیری معیشتی، تخلیهٔ روستاها و اتلاف منابع آب و خاک، نامطلوب‌شدن محیط اجتماعی و فردی مورد نیاز کارآفرینی و تحول‌بخشی و افزایش ناامنی‌ها نیز، مهم‌ترین نتایج معیشتی بودند. نتایج و راهبردهایی که ایجاد و تداوم تلهٔ فقر را در سطح منطقه نشان می‌دهند، تله‌ای که خروج از آن به‌واسطهٔ نامطلوب‌بودن سطح دسترسی به دارایی‌های معیشتی، می‌تواند؛

نسل‌های آیندهٔ روستاییان را نیز شامل شود و فقر معیشتی را به مهم‌ترین جلوهٔ اجتماعی و اقتصادی منطقه مبدل سازد.

با توجه به یافته‌ها و تجزیه‌وتحلیل‌های صورت‌گرفته، در بخش داخلی نتایج این مطالعه با نتایج مطالعات سعیدی‌راد و همکاران (۱۳۹۹) حاجی‌حسینی و همکاران (۱۳۹۸)، پاول و همکاران (۲۰۱۰) و در بُعد خارجی نیز با مطالعات پاول و همکاران (۲۰۲۰) و اودمیل و همکاران (۲۰۱۵) و ارنستین و همکاران (۲۰۱۰) هم‌راستا است.

پیشنهادات

مهم‌ترین و اصلی‌ترین راهکاری که می‌بایست در راستای بهبود وضعیت دسترسی روستاییان به دارایی‌های معیشتی، درنظر گرفته شود، مطابق با چارچوب رویکرد معیشت پایدار، راهکار اصلی می‌تواند متنوع‌سازی محیط اقتصادی روستاهای منطقه باشد. متنوع‌سازی که هم در بخش کشاورزی و هم در بخش غیرکشاورزی رخ دهد. در این ارتباط، نیاز است در ابتدا ظرفیت‌سنجی مناسبی از سطح توان‌ها و ظرفیت‌های روستاهای منطقه و نیروی انسانی آن انجام گیرد و متناسب با این ظرفیت‌ها، پروژه و طرح‌های اقتصادی در قالب زنجیره‌های فعالیتی، تعریف شود. پروژه‌ها و طرح‌هایی که هم به‌صورت خُرد و در سطح روستاها و هم به‌صورت مقیاس متوسط یا بزرگ‌مقیاس در مقیاس‌های فضایی گسترده‌تری قابلیت اجرایی‌شدن داشته باشند.

توانمندسازی نیروی انسانی و تبدیل نیروی انسانی و فعال کار روستاها به سرمایهٔ انسانی، لازمهٔ حرکت به سمت تنوع‌بخشی و تحول‌بخشی اقتصادی در راستای افزایش دسترسی به سرمایه‌های معیشتی برای روستاییان است. در این ارتباط، هدف، انجام کمک‌های مالی محدود نیست، بلکه ارائهٔ آموزش‌های مستمر، هم در عرصهٔ تخصصی و هم در عرصهٔ روانی و ذهنی خواهد بود. در این ارتباط، رویکرد مشارکتی توسعهٔ اقتصادی و تبدیل مردم محلی به هدف و وسیلهٔ دستیابی به آن، می‌تواند گام مؤثری در راستای توانمندسازی مردم محلی در راستای تحول‌بخشی اقتصادی تلقی شود.

با توجه به این امر که بُعد مالی دارایی‌های معیشتی، بیشترین تأثیر را در بهبود سطح سرمایه‌های معیشتی روستاییان، مطابق با یافته‌های پژوهش دارد، نیاز است تأمین سرمایه و افزایش سرمایه در راستای تحول‌بخشی و تنوع‌بخشی اقتصادی به منطقه صورت گیرد. در این ارتباط، ارائهٔ مشوق‌ها و حمایت‌های قانونی برای ورود سرمایه‌گذاران، تشکیل صندوق‌های خُرد و تعاونی‌ها از سوی روستاییان، بهره‌گیری از توان زنان روستایی، تشکیل یک کارگروه متشکل از ریش‌سفیدان و معتمدان به همراه مسئولان و متخصصان در راستای جذب سرمایهٔ سرمایه‌داران بومی مهاجرت‌کرده از روستاها در روستاهای دارای توان شهرستان درجهت سرمایه‌گذاری در پروژه‌های اقتصادی روستاها (ارائهٔ پروژه‌ها به همراه محاسبهٔ هزینه–فایدهٔ آن)، انعکاس اهمیت و اثر توسعهٔ اقتصادی و بهبود معیشت در تأمین پایدار این منطقهٔ پرمخاطره درجهت جذب منابع مالی بیشتر دولتی، نظارت بر حسن هزینه‌کرد منابع مالی در پروژه‌های اقتصادی، اختصاص وام‌ها به شرایط دریافت و بازپرداخت آسان و درنهایت فعال‌سازی دوبارهٔ بازارچه‌های مرزی منطقه با رویکرد صادراتی و مشارکتی، مهم‌ترین راهکارها در راستای افزایش تأمین منابع مالی در راستای تحول و تنوع‌بخشی به اقتصاد نیمه‌جان روستاها خواهد بود.

با توجه به اهمیت مناسب‌سازی و فرآهم‌بودن شرایط فردی و اجتماعی در راستای کارآفرینی و راه‌اندازی کسب‌وکارهای نوپا، نیاز است که آموزش‌های مستمر در راستای بهبود وضعیت اجتماعی و ذهنیت فعالان اقتصادی

روستاها در ارتباط با ضرورت ریسک‌پذیری و راه‌اندازی کسب‌وکارها و عملیاتی‌سازی ایده‌های اشتغالزایی‌شان انجام گیرد. در این مسیر، حمایت‌های قانونی و جنبهٔ تسهیلگری داشتن نهادهای دولتی و نیز بهبود وضعیت زیرساخت‌های مورد نیاز به‌ویژه در ارتباط دسترسی به منابع انرژی و راه روستایی، نقشی غیرقابل‌انکار دارد.

همان‌طور که یافته‌ها نشان دادند، وضعیت دارایی‌های فیزیکی که بسترساز به حرکت درآوردن چرخ‌های توسعهٔ اقتصادی روستاهای منطقه هستند، در وضعیت رضایت‌بخشی قرار ندارد. براین‌اساس، بهبود راه‌های مواصلاتی روستایی به‌ویژه در روستاهای شرق شهرستان و روستاهای کوهستانی غرب آن، دسترسی به منابع انرژی در همهٔ روستاها به‌ویژه تأکید بر مدیریت صحیح منابع آب منطقه، بهبود وضعیت ارتباطات اینترنتی و مخابراتی در کنار بهبود وضعیت مکانیزاسیون و تأمین اداوات و تجهیزات مورد نیاز در عرصهٔ کشاورزی، اولویت‌های اساسی به شمار می‌روند.

در ارتباط با دارایی‌های طبیعی که وضعیت آن‌ها در دو متغیر شناسایی توان‌ها و بهره‌برداری از آن‌ها و نیز حفاظت از محیط طبیعی منطقه به‌صورت نامناسب، ارزیابی شد، نیاز است در ابتدا از انجمن‌های زیست‌محیطی باسابقه و نفوذ بسیار مناسب در سطح شهرستان مریوان در راستای افزایش حفاظت از منابع طبیعی، بهره گرفته شود. مجازات‌های سختی برای خاطیان و تخریب‌کنندگان طبیعی درنظر گرفته شود. آموزش‌های مستمر مرتبط به مردم محلی به‌ویژه جوانان و نوجوانان روستایی در مدارس و فضای مجازی ارائه شود. منابع طبیعی و مراتع، احیا و بازسازی و به‌عنوان یک فرصت اقتصادی با توجه به ظرفیت‌های فراوان آن در شهرستان مریوان در اختیار مردم محلی قرار گیرد؛ البته با توجه به ارتباط مستقیم فقر و تخریب‌های زیست‌محیطی، بهبود سطح معیشت و توسعهٔ اقتصادی، خود از مهم‌ترین راهکارهای حل مسئلهٔ تخریب محیط طبیعی در منطقه است. در ارتباط با توان‌های طبیعی و بهره‌برداری از آن‌ها، در ابتدا نیاز است دیدگاه مدیریت محیط طبیعی به‌ویژه منابع طبیعی در شهرستان از دید حفاظتی و تهدیدآمیز به دید پایداری، یعنی بهره‌برداری در عین حفاظت تغییر یابد. مردم روستایی فقیر در محیط طبیعی که تنها منبع درآمدی آن‌ها محسوب می‌شود، به هر نحوی و بدون توجه به تخریب آن، از منابع طبیعی بهره‌برداری می‌کنند؛ بنابراین بایستی به سمت اقتصادی‌کردن محیط طبیعی منطقه رفت در این ارتباط بهره‌گیری از توان گیاهان دارویی و خوراکی خودرو مرتعی، تبدیل مراتع به اراضی باغی و کشت محصولات کم‌آب، از مؤثرترین راهکارها به شمار می‌روند.

تقویت سرمایهٔ اجتماعی که در یافته‌های پژوهش، وضعیت آن در سطح منطقهٔ مورد مطالعه مناسب ارزیابی نشد، می‌تواند بسیاری از کمبودها و ضعف‌ها را به‌ویژه در حوزهٔ منابع مالی، جبران کند. اتحاد و همبستگی و همگرایی روستاییان از دیرباز در قالب‌های گوناگون، موانع مختلف را از سر راه پایداری روستاها برداشته است. براین‌اساس، تقویت سرمایهٔ اجتماعی ازطریق کمک به تشکیل تعاونی‌ها و راه‌اندازی کسب‌وکارهای مشترک، بهره‌گیری از رهبران دینی روستاها و ریش‌سفیدان در راستای‌تقویت‌حس همگرایی روستاییان،می‌تواند راهکارهای‌سازنده‌ای‌محسوب شود.

در ارتباط با دارایی‌های اجتماعی، شاخص نهادی با وضعیت ارزیابی غیرقابل‌پذیرش و نامناسبی همراه شد که این امر، نشان از رویهٔ نادرست مدیریت توسعه‌ای منطقه توسط نهادهای دولتی تا سطح دهیاران روستاها دارد. این در حالی است که با توجه به وابستگی شدید روستاییان به نهادهای دولتی و متولی اصلی توسعهٔ روستایی‌بودن نهادهای دولتی، نیاز به تغییر در رویه‌ها و نحوهٔ مدیریت توسعه‌ای منطقه است. در این ارتباط، بهره‌گیری از افراد حوزهٔ تخصصی توسعه و آشنا به منطقه و ثبات آن‌ها در پست‌های مدیریتی، ارائهٔ آموزش‌های مستمر در ارتباط با

رویکردهای نوین مدیریت توسعهٔ روستایی و نیازهای اجرایی‌شدن آن‌ها و حرکت به سمت مدیریت مشارکتی توسعه در منطقه، راهکارهایی کارآ محسوب می‌شوند.

اشتغال زنان، یکی از مهم‌ترین دارایی‌های است که در بخش دارایی‌های انسانی، می‌تواند به‌عنوان عامل تحول‌بخش معیشت برای روستاییان، لقب گیرد. این در حالی است که زنان روستایی در سطح شهرستان مریوان، بسیار در انزوا قرار گرفته‌اند و با توجه به فرصت‌های بسیار، اشتغال در بخش گردشگری، دامداری و کشاورزی و نیز مشاغل حوزهٔ فرآوری‌های خُرد کارگاهی و صنایع دستی که ظرفیت‌های همهٔ آن‌ها در سطح منطقه و متناسب با موقعیت روستاها وجود دارد؛ فراهم‌سازی زمینه‌های حضور زنان به‌صورت مستقل، می‌تواند سرعت تأمین معیشت پایدار خانوارهای روستایی منطقه را افزایش دهد. در این ارتباط، افزایش مهارت‌آفرینی در میان زنان روستایی، ارائهٔ آموزش‌هایی در راستای ارتقای سطح بهزیستی ذهنی و قدرت ریسک‌پذیری و استقلال، انجام حمایت‌های مالی ویژه و با کمترین بوروکراسی اداری، تشکیل صندوق‌های خُرد زنان روستاها ازجمله مهم‌ترین راهکارهای پیشنهادی است. همچنین نیاز است که محیط اجتماعی روستاها نیز با ارائهٔ آموزش‌های مستمر، بهره‌گیری از رهبران دینی و ریش‌سفیدان و بازتاب اثرگذاری مؤثر فعالیت اقتصادی زنان در عرصه‌های ارزش‌افزا در زمینهٔ تأمین معیشت و بهبود وضعیت سلامت روانی زنان مهیا شود.

همان‌طور که یافته‌های پژوهش نشان دادند، دید امنیتی به منطقه یکی از عوامل اصلی رقم‌زنندهٔ وضعیت نامطلوب دسترسی روستاییان شهرستان به دارایی‌های معیشتی است. در این راستا نیاز است دید امنیتی و تعریف امنیت به دید فرصت‌محورانه و امنیت پایدار که توسعه و امنیت را لازم و ملزوم یکدیگر دانسته و سطح مطلوب کیفیت زندگی، هستهٔ اصلی آن را شکل می‌دهد. در مدیریت این منطقهٔ مرزی، تغییر یابد تا این‌چنین، ریسک سرمایه‌گذاری در منطقه کاهش یابد و بتوان با ارائهٔ مشوّق‌های لازم به جذب سرمایه‌های بخشی خصوصی در راستای تنوع‌بخشی به اقتصادی منطقه متناسب با ظرفیت‌های روستاها، اقدام کرد.

منابع

احمدی، عبدالمجید، و منوچهری، سوران. (۱۳۹۹). تحلیلی بر تاثیرات مخاطرات محیطی (خشکسالی) بر پایداری معیشت روستاییان مطالعه موردی: روستاهای شهرستان قائنات. جغرافیا و توسعه، دانشگاه سیستان و بلوچستان، ۱۸(۵۸)، ۱۷۵-۲۰۲.

https://sid.ir/paper/358461/fa

اصغری سراسکانرود، صالح، جلالیان، حمید، عزیزپور، فرهاد، و اصغری سراسکانرود، صیاد. (۱۳۹۵). انتخاب استراتژی بهینه معیشت پایدار در مواجهه با خشکسالی با استفاده از مدل ترکیبی SWOT-TOPSIS (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان هشترود). فضای جغرافیایی، دانشگاه آزاد اهر، ۱۶(۵۵)، ۳۱۳-۳۳۹.

https://sid.ir/paper/504027/fa

اعظمی، موسی؛ شانازی، کاروان. (۱۳۹۷). تحلیل اثرات تالاب زریوار مریوان بر دارایی‌های معیشتی خانوارهای روستایی حاشیهٔ آن، جغرافیا و توسعه، دانشگاه سیستان و بلوچستان، دورهٔ شانزدهم، شمارهٔ ۵۱، صص ۴۲-۲۵.

https://www.iaeej.ir/article_59610.html

ایمانی، بهرام؛ محمدی، علی. (۱۳۹۷). تحلیل رابطهٔ مابین سرمایه‌های معیشتی و تاب‌آوری مناطق روستایی در مقابل خشکسالی (مورد مطالعه: روستاهای شهرستان اردبیل)، جغرافیا و مخاطرات محیطی، دانشگاه فردوسی مشهد، دورهٔ هفتم، شمارهٔ ۲۸، صص ۱۶۳-۱۴۷.

https://geoeh.um.ac.ir/article_32961.html

آریون، سمیه؛ صحنه، بهمن؛ خواجه شاهکوهی، علیرضا. (۱۴۰۱). نقش توسعهٔ زراعت گلخانه‌ای در معیشت پایدار خانوارهای روستایی مطالعهٔ موردی: دهستان دلند، شهرستان رامیان، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دانشگاه تهران، دورهٔ پنجاه‌وچهارم، شمارهٔ ۱، صص ۱۷۲-۱۵۵.

https://jhgr.ut.ac.ir/article_78791.html

بادکو، بهروز؛ قاسمی، محمد؛ رنجبرکی، علی؛ شکیبا، احمد. (۱۳۹۹). سنجش سرمایه‌های معیشتی روستاهای مناطق کوهستانی با رویکرد معیشت پایدار (موردی: دهستان کوه‌شاه، هرمزگان)، مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی، دانشگاه لرستان، دورهٔ اول، شمارهٔ ۳، صص ۶۵-۵۳.

https://gsma.lu.ac.ir/article-1-73-fa.html

جمعه‌پور، محمود؛ کیومرث، نرجس. (۱۳۹۱). بررسی اثرات گردشگری بر دارایی‌های معیشتی مردم در چارچوب معیشت پایدار گردشگری (مطالعهٔموردی: روستای‌زیارت)، مطالعات مدیریت‌گردشگری، دانشگاه علامه‌طباطبایی، دورهٔ دوم، شمارهٔ ۷، صص ۱۱۹-۸۷.

https://journals.atu.ac.ir/article_5099.html

حاجی‌حسینی، سمیرا؛ مطیعی لنگرودی، سید حسن؛ قدیری معصوم، مجتبی؛ دربان آستانه، علیرضا. (۱۳۹۸). تحلیل فضایی دارایی‌های معیشتی خانوارهای روستایی (مطالعهٔ موردی: شهرستان بوئین‌زهرا)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دانشگاه تهران، دورهٔ پنجاه‌ویکم، شمارهٔ ۳، صص ۷۱۴-۶۹۳.

https://jhgr.ut.ac.ir/article_70900.html?lang=fa

خراسانی، محمدامین، و رضوانی، محمدرضا. (۱۳۹۲). سنجش و ارزیابی مولفه های زیست پذیری در سکونتگاه های روستایی پیرامون شهری (بررسی موردی: شهرستان ورامین). توسعه محلی روستایی - شهری (توسعه روستایی)،دانشگاه تهران، ۵(۱)، ۸۹-۱۱۰.

https://sid.ir/paper/471031/fa

داستوار، عدنان. (۱۳۹۶). تحلیلی بر تأثیرات بازارچه‌های مرزی بر معیشت پایدار روستاییان مرزی (مورد مطالعه: بخش خاوومیرآباد شهرستان مریوان)، پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد رشتهٔ جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، به راهنمایی دکتر فرزاد ویسی، دانشگاه پیام نور.

رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ موسوی، محمد؛ پورطاهری، مهدی. (۱۳۹۳). تحلیل نقش تنوع معیشتی در تاب‌آوری خانوارهای روستایی در شرایط خشکسالی (مطالعهٔ موردی: مناطق در معرض خشکسالی استان اصفهان)، پژوهش‌های روستایی، دانشگاه تهران، دورهٔ پنجم، شمارهٔ ۳، صص ۶۶۲-۶۳۹.

https://jrur.ut.ac.ir/article_53186.html

صادق لو، طاهره، و سجاسی قیداری، حمداله. (۱۳۹۳). بررسی رابطه ی زیست پذیری سکونتگاه های روستایی بر تاب آوری روستاییان در برابر مخاطرات طبیعی نواحی روستایی دهستان مراوه تپه و پالیزان. مدیریت بحران، ۳(۲ (۶))، ۳۷-۴۴.

https://sid.ir/paper/518264/fa

سجاسی قیداری، حمدالله؛ صادقلو، طاهره؛ تشکوری‌فرد، اسماعیل. (۱۳۹۵). سنجش سطح دارایی‌های معیشتی در مناطق روستایی با رویکرد معیشت پایدار (مطالعهٔ موردی: روستاهای شهرستان تایباد)، فصلنامهٔ پژوهش و برنامه‌ریزی روستاییف دانشگاه فردوسی مشهد، دورهٔ اول، شمارهٔ ۱، صص ۲۶۱-۱۹۷.

https://jrrp.um.ac.ir/article_27531.html

سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور.(۱۳۹۵) سالنامه آماری ۱۳۹۵ استان کردستان، سنندج.

صادقلو، طاهره، شایان، حمید، سجاسی قیداری، حمداله، و سجاسی قیداری، مجید. (۱۳۹۴). ارزیابی و اولویت بندی مناطق روستایی بر اساس شاخص های روستای سالم (مطالعه موردی: دهستان قراولان شهرستان مینودشت). جغرافیا و توسعه ناحیه ای، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳(۱ (پیاپی ۲۴))، ۴۵-۷۰.

https://sid.ir/paper/502918/fa

سعیدی‌راد، مجید؛ رازانی، اسد؛ رضویان، محمدتقی. (۱۳۹۹). سنجش سرمایه‌های معیشتی مناطق روستایی (موردشناسی: شهرستان قصرقند)، فصلنامهٔ جغرافیا و آمایش شهری و منطقه‌ایف دانشگاه آزاد مرودشت، دورهٔ دهم، شمارهٔ ۳۷، صص ۱۸۶-۱۶۷.

https://gaij.usb.ac.ir/article_5961.html

صرافی، مظفر؛ شمسایی، مصطفی. (۱۳۹۳). چارچوب معیشت پایدار: راهبردی برای بقا و ارتقای خانوار در سکونتگاه‌های غیررسمی، فصلنامهٔ صفه، دانشگاه شهید بهشتی، شمارهٔ ۸۵، صص ۶۳-۷۸.

https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=290856

صحنه، رضا؛ صحنه، بهمن؛ خواجه شاهکوهی. (۱۴۰۱). نقش واحدهای دامی کوچک در معیشت پایدار خانوارهای روستایی مطالعهٔ موردی: روستاهای شهرستان آق‌قلا، جغرافیا و توسعه، دانشگاه سیستان و بلوچستان، شمارهٔ ۷۶، صص ۱۴۲-۱۶۷.

https://gdij.usb.ac.ir/article_6913_99f94642b2b7b7b0a6206df530f15b4c.pdf

عبدالله‌زاده، غلامحسین؛ صالحی، خدیجه؛ شریف‌زاده، محمدشریف؛ خواجه شاهکویی، علیرضا. (۱۳۹۴). تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی در استان گلستان، فصلنامهٔ برنامه‌ریزی و توسعهٔ گردشگری، دانشگاه مازندران، دورهٔ چهارم، شمارهٔ ۱۵، صص ۱۶۹-۱۴۸.

http://tourismpd.journals.umz.ac.ir/article_1191.html

محمدی، سعدی؛ منوچهری، سوران. (۱۳۹۷). تحلیل بر ارتباط زیست‌پذیری بر تاب‌آوری جوامع روستایی (مطالعهٔ موردی: روستاهای شهرستان مریوان)، برنامه‌ریزی فضایی، دانشگاه اصفهان، دورهٔ هشتم، شمارهٔ ۴، صص ۱۱۰-۸۹.

https://sppl.ui.ac.ir/article_23297.html

نادری مهدیی، کریم؛ سپهوند، فاطمه؛ غلامرضایی، سعید. (۱۳۹۸). بررسی دارایی‌های معیشتی بر مشارکت کشاورزان در مدیریت منابع آب کشاورزی (مورد مطالعه: تشکل‌های آب بران استان لرستان)، فصلنامهٔ توسعهٔ محلی، دانشگاه تهران، دورهٔ یازدهم، شمارهٔ ۱، صص ۱۱۲۵-۱۴۶.

https://journals.ut.ac.ir/article_74457.html

References

Ayuttacorn, Arratee, 2019, Social Networks and the resilient livelihood strategies of Dara-ang women inChiang Mai, Thailand, Geoforum, ۱۰(۲),pp:28-37.

https://www.researchgate.net/publication/332788459_Social_networks_and_the_resilient_livelihood_strategies_of_Dara-ang_women_in_Chiang_Mai_Thailand

Belcher, B., Bastide, F., Castella, J.C.,& Boissiere, M,2013,Development of a village-level livelihood monitoring tool: a case-study in Viengkham District. Lao PDR. International Forestry Review .15(1). pp 48-59.

https://www.jstor.org/stable/42609422.

Carter, M.R., Maluccio, J.A., 2003. Social capital and coping with economic shocks: an analysis of stunting of south African children. World Dev. 31, 1147–1163.

https://econpapers.repec.org/article/eeewdevel/v_3a31_3ay_3a2003_3ai_3a7_3ap_3a1147-1163.htm

Chatterjee, Ranit, Okazaki, Kenji, 2018, Household Livelihood Recovery after 2015 Nepal Earthquake in Informal Economy: Case Study of Shop Owners in Bungamati,Procedia Engineering, 212(31),pp: 543–550.

https://isiarticles.com/bundles/Article/pre/pdf/135231.pdf

Chambers, Robert. And Conway, Gordon., 1991, Sustainable rural livelihoods: practical concepts for the 21st century. Sussex: Institute of Development Studies. PP 1-33.

Chen, Jia Yin, Sha, Gebhardt, Hans, Yang, Xinjun, 2018, Farmers'livelihood adaptation to environmental change in an arid region: Acase study of the Minqin Oasis, northwestern China, Ecological Indicators, 93(11),pp:411-423

https://ur.booksc.me/book/70376820/522f2b

Christensen, I., & Pozarny, P, 2008, Soci -Economic and Livelihood Analysis in Investment Planning, FAO Policy Learning Programme. Socio-Economic & Livelihood Module ۳: Investment and Resource Mobilization.

http://www.fao.org/docs/up/easypol/581/3-7-social%20analysis %20session_167en.pdf

Deng, Qingqing, Li, Erling, Zhang, Pengyan, 2020, Livelihood sustainability and dynamic mechanisms of rural households out of poverty: An empirical analysis of Hua County, Henan Province, China, Habitat International, 99(16), 3-13.

https://www.mdpi.com/2071-1050/9/4/612

Erenstein, Olaf, Hellin, Jon, Chandna, Parvesh, 2010, Poverty mapping based on livelihood assets: A meso-level application inthe Indo-Gangetic Plains, India,Applied Geography, 30(6),pp: 112–125.

https://www.researchgate.net/publication/223282524_Poverty_mapping_based_on_livelihood_assets_A_meso-level_application_in_the_Indo-Gangetic_Plains_India

Fang, Yi-ping,(2014), Sensitivity of livelihood strategy to livelihood capital in mountain areas: Empirical analysis based on different settlements in the upper reaches of the Minjiang River, China, Ecological Indicators , 38(8),pp:225–235.

http://english.imde.cas.cn/research/repr/201812/P020181211658502917714.pdf

https://www.researchgate.net/publication/310751226_Assessment_of_livelihood_vulnerability_of_land-lost_farmers_in_urban_fringes_A_case_study_of_Xi'an_China

Kemkes, Robin,2015,The role of natural capital in sustaining livelihoods in remote mountainous regions: The case of Upper Svaneti, Republic of Georgia, Ecological Economics, 117(37),22-31.

https://ideas.repec.org/a/eee/ecolec/v117y2015icp22-31.html

Kuanga, Foyuan, Jina, Jianjun, Hea, Rui, Wana, Xinyu, Ning, Jing.2019,Influence of livelihood capital on adaptation strategies: Evidence from rural households in Wushen Banner, China,Land Use Policy, Land Use Policy, 89(17),3-18.

https://ideas.repec.org/a/eee/lauspo/v89y2019ics0264837719301164.html

Li, M. P., Huo, X. X., Peng, C. H., Qiu, H. G., Shangguan, Z. P., et al,2017, Complementary livelihood capital as a means to enhance adaptive capacity: A case of the Loess Plateau, China. Global Environmental Change, 47(13), 143–152.

https://www.semanticscholar.org/paper/Complementary-livelihood-capital-as-a-means-to-A-of-Li-Huo/ac08e0db161bb293b0e96ab51fe7b1a194cf69d2

McDonagh, John.; Bunning, Silvia. and Rioux, John D., 2009, Methodological Approach, Planning and Analysis, Field Manual for Local Level Land Degradation Assessment in Dry lands, United Nations University (UNU). PP 1-76.

Malherbe ,Willem, Warwick Sauer ,Aswani, Shankar,2020,Social capital reduces vulnerability in rural coastal communities of Solomon Islands, Ocean and Coastal Management, 191(31),,pp:1-12.

https://www0.sun.ac.za/cst/wp-content/uploads/2020/07/Malherbe-et-al-Social-Capital.pdf

Maluccio, J., Haddad, L., May, J., 2000. Social capital and household welfare in South Africa, 1993–98. J. Dev. Stud. 36(4),pp 54–81.

https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00220380008422654

Mbibaa, Monicah, Collinsond, Mark, Hunterc, Lori, Twine, Wayne,2018,Social capital is subordinate to natural capital in buffering rural livelihoods from negative shocks: Insights from rural South Africa, Journal of Rural Studies. 65(4),pp 54–81.

https://www.semanticscholar.org/paper/Social-capital-is-subordinate-to-natural-capital-in-Mbiba-Collinson/263b73066a84500ff6d5674aefffbaa12c21dd18

Morse,S., & Nora, M.N.(2013). The Theory Behind the Sustainable Livelihood Approach. In: Sustainable Livelihood Approach. Springer, Dordrecht Publisher: Springer Netherlands.

https://www.reading.ac.uk/web/files/geographyandenvironmentalscience/GP189.pdf

Paul, Sudipta, Kumar Das, Tarun, Pharung, Ramsem, Ray, Sanjay,2020, Development of an indicator based composite measure to assess livelihood sustainability of shifting cultivation dependent ethnic minorities in the disadvantageous Northeastern region of India ,Ecological Indicators, 110(25),pp:2-15.

https://www.researchgate.net/publication/337621741_Development_of_an_indicator_based_composite_measure_to_assess_livelihood_sustainability_of_shifting_cultivation_dependent_ethnic_minorities_in_the_disadvantageous_Northeastern_region_of_India

Tibesigwa, B., Visser, M., Collinson, M., Twine, W., 2015. Investigating the sensitivity of household food security to agriculture-related shocks and the implication of social and natural capital. 11(3), pp: 193–214.

https://www.researchgate.net/publication/283006203_Investigating_the_sensitivity_of_household_food_security_to_agriculture-related_shocks_and_the_implication_of_social_and_natural_capital

Udmale, P., Ichikawa, Y., Manandhar, S., Ishidaira, H., Kiem, A. S, Shaowei, N., & Panda, S.N.(2015). ow did the 2012 drought affect rural livelihoods in vulnerable areas? Empirical evidence from India. International Journal of Disaster Risk Reduction, 13(3) ,pp 454–469.

https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212420915300492

Serrat,Oliver(2008). 'The Sustainable Livelihoods Approach, Manila: ADB.

https://www.adb.org/sites/default/files/publication/27638/sustainable-livelihoods-approach.pdf